

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

**Навчально-науковий інститут
«Інститут інформаційних технологій в економіці»**

Кафедра математичного моделювання та статистики

Освітньо-професійна програма «Економічна кібернетика і Дата Сайнс»

Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
Спеціальність 051 «Економіка»

Форма навчання: очна (денна)

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему «Статистичний аналіз доходів та витрат населення України»

здобувача Піценко Ірини Ігорівни

Науковий керівник: к.е.н., доцент Сергій ВАЩАЄВ

(підпис)

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною
комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри: к.ф.-м.н., професор
Галина ВЕЛИКОІВАНЕНКО

(підпис)

Київ 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
 РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ДОХОДІВ ТА ВИТРАТ ДОМОГОСПОДАРСТВ.....	 5
1.1. Домогосподарства як економічна категорія. Склад, функції та роль домогосподарств у сучасній економіці.....	5
1.2. Система статистичних показників оцінювання доходів та витрат домогосподарств	15
 РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ОСНОВНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ТА ДОХОДІВ І ВИТРАТ ДОМОГОСПОДАРСТВ.....	 22
2.1. Аналіз інтенсивності динаміки основних соціально-демографічних характеристик домогосподарств	22
2.2. Дослідження інтенсивності динаміки основних категорій доходів та витрат домогосподарств	37
 РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ДОХОДІВ ТА ВИТРАТ ДОМОГОСПОДАРСТВ	 62
3.1. Аналіз інтенсивності структурних змін у складі основних категорій доходів та витрат домогосподарств.....	62
3.2. Визначення впливу окремих факторів на варіацію грошових витрат домогосподарств	75
 ВИСНОВКИ.....	 86
 СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	 91
ДОДАТКИ	96

ВСТУП

Сучасне домогосподарство можна розглядати як специфічну складову суспільства. Воно є найсуттєвішим соціально-економічним здобутком людства. По суті, домогосподарство є мініатюрним людським об'єднанням, через яке реалізуються усі досягнення цивілізації людських відносин. Історично розвиток домогосподарств постійно підвищував значущість його діяльності. В сучасних умовах ця діяльність вже здійснює вплив не лише на добробут окремої людини, але й на розвиток економічної системи країни.

Актуальність обраної теми полягає в тому, що сучасні домогосподарства відіграють ключову роль у ринковій економіці. Всі члени домогосподарства прямо чи опосередковано причетні до створення валового національного продукту, представляють інтереси населення країни та є головними постачальниками трудових ресурсів, а також ключовими споживачами різноманітних товарів та послуг. Домогосподарство може розглядатися як єдиний соціально-економічний суб'єкт, в якому відбуваються процеси відтворення населення, формуються особистості та виховуються індивіди. Сьогодні діяльність домашніх господарств є найважливішою умовою ефективного та збалансованого розвитку суспільства. Саме домогосподарства відіграють роль так званого «внутрішнього стабілізатора» для економічної системи, який реалізується через виконання домогосподарствами своїх найважливіших функцій - споживання, відтворення робочої сили, заощадження, інвестування, тощо. Розвиток ринкової системи постійно формує нові вимоги до поведінки домогосподарств, надаючи при цьому можливості до вдосконалення та розширення сфери їх діяльності. З іншого боку, безпосередньо домогосподарства через реалізацію нових способів соціально-економічного функціонування, а також через адаптацію діючої господарської практики до нових умов та викликів зовнішнього середовища, суттєво впливають на подальший соціально-економічний розвиток країни.

Саме наявність вищезазначених проблем обумовили вибір теми кваліфікаційної магістерської роботи.

Об'єктом роботи є умови життя домогосподарств України.

Предметом є тенденції динаміки та структури основних категорій доходів та витрат домогосподарств України.

Метою роботи є статистичний аналіз динаміки та інтенсивності структурних змін у складі доходів та витрат домашніх господарств.

Відповідно до мети дослідження було поставлено наступні завдання:

1. Висвітлити сутність домогосподарства як економічної категорії. Показати їх функції та роль домогосподарств у сучасній економіці.
2. Проаналізувати інформаційну базу обстежень умов життя домогосподарств в Україні.
3. Дослідити інтенсивність динаміки основних соціально-демографічних характеристик домогосподарств.
4. Проаналізувати основні тенденції для основних категорій доходів та витрат домогосподарств.
5. Провести аналіз інтенсивності структурних змін у складі основних категорій доходів та витрат домогосподарств.
6. Здійснити аналіз впливу окремих факторів на варіацію грошових витрат домогосподарств

В роботі використовувалися матеріали Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України. При обробці статистичного матеріалу використовувались методи аналізу середніх величин, аналізу часових рядів, аналізу структури та структурних зрушень, графічний та табличний аналіз, методи багатфакторного дисперсійного аналізу без повторень.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ДОХОДІВ ТА ВИТРАТ ДОМОГОСПОДАРСТВ

1.1. Домогосподарства як економічна категорія. Склад, функції та роль домогосподарств у сучасній економіці

Провідну роль у сучасній економічній системі належить домогосподарствам, які по суті віддзеркалюють рівень добробуту населення країни. Відомо, що валовий внутрішній продукт створюється, як правило, у підприємницькому секторі, але споживання матеріальних благ (послуг) відбувається саме в секторі домогосподарств, що відноситься до категорії витрат. З іншого боку, домогосподарства виробляють певну частка валового внутрішнього продукту, що відноситься вже до категорії доходів населення. При цьому можна побачити особливу закономірність: у країнах з розвинутою економікою у секторі домогосподарств виробляється мінімальна частка валового внутрішнього продукту. Тобто, у розвинених країнах спостерігається орієнтація домогосподарств саме на споживання, а доходна частина формується за рахунок зайнятості у підприємницькому секторі.

В Україні домогосподарства сьогодні виступають і як споживачі товарів та послуг, і як виробники деяких товарів та послуг, серед яких переважає продукція сільського господарства, зокрема виробництво продукції тваринництва та продукції овочівництва у особистих селянських господарствах. Відповідно, в умовах структурно деформованої економіки активізується саме виробнича діяльність домогосподарств, яка виступає джерелом самозайнятості та певною мірою сприяє відтворенню робочої сили.

Розглядаючи деякі літературні джерела, можна дійти висновку, що домогосподарства розглядаються, як елементи, над якими послідовно

надбудовуються певні функціональні елементи, які сприяють формуванню складної соціально-економічної системи. Саме тому пріоритетом досліджень стають домогосподарства та їх інтереси. Це обумовлюється тим, що зростання добробуту домогосподарств зміцнює усю соціально-економічну систему, а загострення суперечностей між домогосподарствами та окремими суб'єктами економічної системи сприяють поглибленню існуючих проблем [18, с.7]

Економічна та фінансова кризи 2008 року та їх наслідки здійснили негативного впливу на фінансовий стан більшості домогосподарств. Наслідками стало значне зниження купівельної спроможності населення, обумовлене загостренням інфляційних процесів та зменшенням реальної заробітної плати. В першу чергу, це негативно вплинуло на підприємства, що орієнтують власне виробництво в основному на внутрішній ринок. Саме тому суттєвою проблемою подолання кризового становища національної економіки стає підвищення життєвого рівня населення, яке може, наприклад, бути реалізоване через збільшення споживчої активності домогосподарств [5], [46].

Сучасне домогосподарство – це, в першу чергу, первинна економічна одиниця ринкової системи. Відповідно до цього, кожне домогосподарство має виконувати низку важливих функцій.

Наприклад, у попередні часи в умовах адміністративно-командної економіки домогосподарства розглядали виключно як людські ресурси. При переході до ринкової економіки в пострадянських країнах і, зокрема, в Україні відновився інститут приватної власності. Цей перехід надав можливість домогосподарствам претендувати на частину колишньої державної власності. В кінцевому підсумку це призвело до того, що сучасні домогосподарства можуть бути повноправними власниками 4-х основних видів ресурсів – землі, капіталу, праці та підприємництва. І, таким чином сьогодні домогосподарства України формують один з основних секторів національної економіки.

Ефективність функціонування домогосподарств на ринку та повноцінне виконання покладених на них функцій прямо залежить від рівня забезпечення ресурсами в економічній системі в цілому. Саме тому сучасні проблеми розвитку і

функціонування домогосподарств в Україні створюють проблеми, що сприяють скороченню потенційних можливостей економіки, отже уповільнюють темпи її зростання і навіть призводять до скорочення інтенсивності розвитку. Зокрема, ці питання розглядаються в роботах [19],[25],[26].

На сучасному етапі розвитку стан, функції та роль домогосподарств у системі соціально-економічних відносин є такими, що постійно змінюються. Ці зміни дуже щільно пов'язані із динамікою розвитку продуктивних сил. З одного боку, формуючи паралельні шляхи розвитку, домогосподарства доволі активно впливають на розвиток економіки у частині реалізації власних інтересів (потреб, розвитку тощо). З іншого боку, сукупність інтересів може визначати становище домогосподарств у певній системі економічних відносин.

Вище зазначалося, що сучасне становище домогосподарств України у системі соціально-економічних відносин є відбитком наслідків функціонування адміністративно-командної системи СРСР, яка була спрямована на надання безперечної переваги розвитку підприємствам лише державної форми власності. Це значно обмежувало економічну активність домогосподарств та не надавало можливості реалізовувати власні інтереси та потреби у повному обсязі. Частково це призводило до стримування розвитку національного виробництва.

Повноцінне поняття домашнього господарства як ринкової інституції в Україні з'явилося у 1993 році, при початку впровадження Системи національних рахунків [3]. Сам термін «домашнє господарство» у науковому обігу з'явився лише у 2001 р. після підписання Закону України «Про Всеукраїнський перепис населення». В ньому домогосподарство розглядається як «сукупність осіб, які спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життя, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують та витрачають кошти. Ці особи можуть знаходитися в споріднених зв'язках або в зв'язках свояків, не знаходитися ні в яких з цих зв'язків, або бути в тих і в інших. Домогосподарство може складатися з однієї особи» [1].

В рекомендаціях ООН поняття «домогосподарство» слід визначається як «особа чи група осіб, поєднаних з метою забезпечення всім необхідним для життя», тобто, об'єднання ґрунтується, головним чином, на спільному веденні господарства. В багатьох випадках поняття «домогосподарство» та «сім'я» вважають тотожними, але це не є коректним. Принципова різниця у термінах полягає у чіткому розмежуванні груп осіб, на таких, що ведуть спільне господарство, результатами чого є виробництво та споживання певних благ, та просто груп родичів. Принциповою особливістю є те, що члени сім'ї можуть не жити разом та мати спільний бюджет. На відміну від цього, домогосподарства мають чітко визначені територіальні межі, і до складу домогосподарств можуть включатися особи, які не є родичами. Досить часто в межах домогосподарств можуть існувати внутрішні економічні відносини (відносини власності, бюджетні відносини, відносини розподілу праці тощо) [49]

Сучасна наука виділяє декілька різних підходів до трактування поняття «домогосподарство». У вузькому розумінні «домогосподарство» розглядається як сфера зайнятості, де всі члени власною працею забезпечують особисті потреби у продуктах та послугах у натуральній формі. В такому розумінні категорія «домогосподарство» є протиставленням ринковій зайнятості [49]. Широке трактування розглядає домогосподарство як економічну одиницю, яка включає, як мінімум одну або декілька осіб, об'єднаних спільним бюджетом та територією проживання. Члени домогосподарства обов'язково є власниками певних видів ресурсів, забезпечують ними економіку країни (регіону, територіальної громади тощо) та використовують отримані за них кошти для закупівлі товарів та послуг. Наведені подвійні трактування визначають певну двоїстість ролі домогосподарств у ринковій економіці. З одного боку, домогосподарства виступають джерелом постачання ресурсів, в основному - праці, підприємницьких здібностей (дещо менше – землі і капіталу). З іншого боку, на домогосподарства одночасно припадають найбільші грошові витрати. Саме тому деякі науковці розглядають у протистоянні домогосподарства та підприємства – у сфері виробництва існують підприємства, а у сфері споживання знаходяться домогосподарства [49].

Значний внесок в розвиток науки про домогосподарства та обстеження умов їх життя в Україні зробив О.М.Гладун [20],[21]. Враховуючи міжнародний досвід, такі праці є його певним узагальненням і сьогодні у науці та у практиці загальноприйняте розуміння поняття «домогосподарство» відповідає діючим міжнародним стандартам. Тобто домогосподарство є економічним суб'єктом, який може складатися з однієї або більше осіб, які проживають на одній території, мають спільний побут, постачають на ринки певні види ресурси, обов'язково спільно приймають рішення про формування доходів і витрат з метою задоволення власних матеріальних та духовних потреб. В короткому формулювання, це одна чи декілька осіб, які мають спільний бюджет та здійснюють певну господарську діяльність [28].

Історично роль домогосподарств в економічних системах різних країн активно починає зростати у XXI сторіччі. В цей період активно змінюються взаємовідносини безпосередньо між домогосподарствами та іншими секторами економіки. Головним чином, це пояснюється наступним:

- домогосподарства отримують статус повноправних суб'єктів ринкової економіки та стають самостійними суб'єктами господарювання, що мають власні потреби та інтереси. Розвиток приватної форми власності надає дозвіл домогосподарствам щодо користування та розпорядження певними видами ресурсів. В той же час домогосподарства отримують можливість укласти різні юридичні угоди, використовувати як власні так і залучені (придбані, орендовані) ресурси, реалізовувати вироблену продукцію (послуги) для задоволення власних інтересів і потреб;
- домогосподарства мають певну двоїстість. Вони можуть діяти як виробники: продавати вироблену продукцію (товари, послуги), пропонувати ресурси праці і підприємницькі здібності, а також за наявності – земельні ресурси та капітал. З іншого боку, домогосподарства виступають як споживачі різноманітних товарів та послуг, чим формують попит на споживчому ринку;

- пріоритетна мета національного виробництва орієнтується на задоволення максимальних потреб домогосподарств у товарах та послугах. При цьому попит на ці товари та послуги є дуже вагомою складовою сукупного попиту;
- регулюючи витрати на поточні споживчі потреби, домогосподарства залишають невикористаною частину доходу. Ця частина поступово накопичується і в подальшому може стати потужним джерелом підтримки фінансових ресурсів країни [26], [47].

В той же час в будь-якій економічній системі домогосподарства мають виконувати певні функції, які розкривають їх сутність як економічних суб'єктів. При цьому, незалежно від переліку функцій, незмінною залишається основна мета домогосподарства – задоволення матеріальних і духовних потреб її членів. Щодо основних економічних функцій домогосподарств, то серед них можна виділити:

- виробництво;
- споживання;
- заощадження;
- обмін з суб'єктами ринку;
- інвестування.

Функцію виробництва для домогосподарств завжди необхідно розглядати з двох позицій: в першу чергу, це – виробнича діяльність з метою отримання винагороди (прибутку); з іншого боку, це побутові, господарські та інші роботи всередині домогосподарств виключно для задоволення потреб його членів. Функція виробництва для домогосподарства може розглядатися як підприємництво. Саме здатність будь-якого домогосподарства до організації ефективної підприємницької справи сприяє зростанню особистого добробуту його членів, а також позитивному розвитку економіки країни в цілому.

Друга складова – побутові господарські та інші роботи всередині домогосподарств, включає лише домашню працю. В науковій літературі до домашній праці, як правило, прийнято відносити види діяльності, що можуть бути замінені певним ринковим аналогом. Серед них можна виділити такі види –

домашнє приготування їжі; закупівля необхідних товарів для дому; будь-які види прибирання житла; догляд за дітьми та/або недієздатними членами домогосподарства. Але незалежно від виду такої діяльності, їх характерною рисою є те, що роботи виконуються лише для внутрішнього споживання у межах одного домогосподарства. Споживання, як окрема функція домогосподарств – це витрати частини доходів на придбання товарів і послуг. При цьому дещо по-різному відбувається прояв цієї функції на мікро- та макроекономічному рівнях. Зокрема, на мікроекономічному рівні придбання товарів та послуг передбачає здійснюється для їх кінцевого споживання. На макрорівні процес придбання товарів та послуг формує сукупний попит. В більш узагальненому вигляді процес споживання для домогосподарства це – купівля різних продуктів харчування, одягу, побутових товарів, майна (рухомого або нерухомого), послуг освіти, охорони здоров'я; оплата комунальних послуг та інших обов'язкових платежів; забезпечення дозвілля тощо.

Функція заощадження знаходиться у щільному зв'язку із функцією споживання. Саме зменшення витрат на споживання виступає основним джерелом заощаджень. Заощадження є складовою інвестиційних ресурсів країни та потенційним попитом членів домогосподарств. Це той попит, що визначається купівельною спроможністю населення країни у майбутніх періодах. Через реалізацію даної функції у домогосподарствах постійно вирішується питання оптимального розподілу спільного бюджету між споживанням та заощадженням.

За певний проміжок часу у домогосподарстві може бути досягнений такий рівень споживання його членами, що може розпочатися інвестування коштів в нерухомість, цінні папери тощо. Але для залучення заощаджень домогосподарств у вигляді інвестицій в країні мають існувати як прибуткові підприємства з високою ринковою вартістю акцій, так і повноцінна законодавча база. Паралельно із цим має проводитися активна робота щодо підвищення рівня економічної, фінансової та юридичної грамотності населення, особливо щодо ефективного розпорядженнями власними коштами. Важливість цього в тому, що залучення вільних коштів домогосподарств в національну економіку, інвестиційна активність членів домогосподарств є значним джерелом зростання економіки країни. Щодо України,

то загальне збідніння населення, зовнішні форс-мажорні обставини (COVID-19, війна) фактично зупинило інвестування в розвиток економіки, отже не може відповідати соціально-економічним потребам країни [29], [34].

Основою усіх домогосподарств є їх бюджет, який відповідно включає доходну та витратну частини. Доходна частина пов'язана із «зовнішньою» діяльністю домогосподарств як інституційних одиниць і, в основному визначається зовнішніми чинниками (загальний рівень розвитку економіки, розвиток окремих ринків – праці, капіталу, землі тощо). Витратна частина, головним чином, визначається членами домогосподарства, хоча й також частково залежить від згаданих зовнішніх чинників. В подальшому в роботі розглядатимуться обидві категорії з врахуванням обсягів наявної інформації.

До основних видів витрат домогосподарств відносять споживчі витрати (витрати на придбання товарів та послуг) і поточні трансферти (податки, добровільні платежі, заощадження тощо).

В реальному житті рівень доходів суттєво впливає на структуру витрат. Вперше такий вплив був досліджений Е.Енгелем. Їм було встановлено, що зростання доходу призводить:

- до зменшення частки витрат на харчування;
- до незначних змін витрати на одяг, житло та комунальні послуги;
- до суттєвого збільшення частки витрат на задоволення нематеріальних потреб (культурних, духовних тощо).

Також Енгелем було показано, що потреби споживачів від найпростіших до найвищих також залежать від рівня доходів. Наприклад, для домогосподарств з низьким рівнем доходів характерними є витрати значної їх частки на продукти харчування, одяг та комунальні послуги. Наведені вище закономірності у науковій літературі отримали «закона Енгеля», який надає можливість оцінити еластичність попиту від рівня доходів [49].

Щодо споживання, то, наприклад, у працях О.Зухби [27] та деяких інших авторів [31], [40], [50] воно розглядається як одна з ключових категорій економічної

науки. Вважається, що саме через споживання можна оцінити вимоги людини як до зовнішнього середовища, так і до внутрішнього власного стану. Особливістю такого підходу є те, що в центр уваги традиційно покладено споживацький вибір. При будь-якому дослідженні сфери споживання в першу чергу розглядається саме індивідуальний споживацький вибір. Недоліком є те, що за таких умов домогосподарство, як ключовий суб'єкт економічних відносин, обмежується лише споживацьким вибором окремого індивіда. Наслідком цього є те, що поза увагою дослідження можуть залишитися дуже важливі неекономічні впливові чинники споживання.

В той же час у роботі О.Зухби підкреслюється, що людина є соціальною істотою, отже споживання має одночасно розглядатися як економічний, так і соціальний процесом. Поняття «споживання» не може розглядатися як щось суто індивідуальне. Цьому є два пояснення:

1. будь-яка людина є носієм соціальних відносин і обов'язково представляє певну соціальну групу;
2. кожна окрема людина з економічної точки зору є певним домогосподарством, в якому відбуваються і процеси споживання, і процеси відтворення.

Саме тому у сучасних соціальних та демографічних дослідженнях ключовим елементом розглядають не окрему особу, а виключно домашнє господарство (у тому числі родинне). В реальному житті поняття «родина» та «домогосподарство» мають щільний взаємозв'язок, але, як зазначалося вище, не є ідентичними. Основні відмінності полягають в тому, що, наприклад, домогосподарство може складатися лише з однієї особи, а може об'єднувати кілька родин. Але незалежно від цього ключовим елементом є побутовий уклад, у межах якого відбувається забезпечення усім необхідним для життя. Тому саме домогосподарство має виступати базовим споживчим осередком на мікроекономічному рівні [27]. Також в роботі О.Зухби [27] обґрунтовується, що процес споживання у домогосподарствах багатоаспектним складним явищем, яке обов'язково включає і економічну, і соціальну складову. Отже вивчення процесів

споживання домогосподарств передбачає використання як економічних, так і соціальних методів дослідження.

Крім загальних економічних та соціальних функцій, наведених вище, домогосподарствам притаманні інші суспільно значущі функції, які також впливають на їх рівень доходів та витрат. До них відносять функції - репродуктивну, освітню, психологічну, відпочинок, дозвілля тощо. Наведені функції здійснюють значний вплив на витрати домогосподарств, тому необхідно охарактеризувати їх особливості.

Репродуктивна функція за своєю суттю це процеси відтворення населення. При цьому, якщо звичайна, пересічена родина відтворює населення з точки зору загального населення країни в цілому, то домогосподарство одночасно забезпечує процеси відтворення трудових ресурсів і людей, як індивідів – членів суспільства. Ця функція також пояснює принципові відмінності між поняттями «родина» і «домогосподарство».

Безпосередньо із репродуктивною функцією пов'язана освітня функція, яка з точки зору розвитку домогосподарства передбачає:

- виховання, навчання та формування всебічно розвиненої особистості;
- передачу наступним поколінням сформовані знання, вміння та навички;
- набуття упродовж всього життя членами домогосподарства нових кваліфікацій відповідно до вимог ринку праці.

Освітня функція є фундаментальною основою створення якісних трудових ресурсів, шляхом сприяння набуттю сучасних професійних навичок, формування таких характерних рис людини, як адаптивність, здатність до впровадження інновацій, мобільність тощо. Особливістю також є те, що знання, вміння та навички, закладені освітньою функцією, можуть активно використовуватися за межами власного господарства.

Ефективність функціонування та розвитку домогосподарства значною мірою залежить від внутрішніх відносин між його членами. Це є проявом психологічної функції. Її головне завдання полягає у створенні якісної морально-

емоційної атмосфери всередині домогосподарства, яка виступатиме підґрунтям для доброзичливих відносин між членами даного домогосподарства.

Функції відпочинку та дозвілля мають на меті відновлення здатності до ефективної праці трудових ресурсів зі складу домогосподарства. Процес відновлення має сприяти підтримці фізичних сил трудових ресурсів, а також забезпечувати задоволення духовних, культурних та інших потреб членів домогосподарства. Ефективна діяльність усіх суб'єктів економічної системи, а також розвитку суспільства в цілому значною мірою залежить від збалансованого виконання домогосподарством усіх притаманних йому функцій, які були зазначені вище.

1.2. Система статистичних показників оцінювання доходів та витрат домогосподарств.

2 листопада 1998 року постановою Кабінету Міністрів України №1725 «Про проведення обстеження умов життя у домогосподарствах» було затверджено, що Державний комітет статистики з 1.01.1999 року має запровадити на постійній основі вибіркові обстеження умов життя домогосподарств, які мають відповідати міжнародним стандартам [4]

Головною методологічною особливістю таких досліджень було те, що у вибірці мало бути присутнім все населення України, за виключенням певних категорій. До таких категорій були віднесені. Але виключення складають:

- військовослужбовці строкової служби;
- особи, які знаходяться і місцях позбавлення волі;
- особи, які постійно проживають у будинках для осіб похилого віку або будинках-інтернатах;
- так звані маргінальні прошарки населення.

Також при формування вибіркової сукупності не враховуються території, що відносяться до зони відчуження або зони обов'язкового відселення.

Також за вимогами міжнародних стандартів з 2004 року до складу вибіркової сукупності включають мешканців усіх типів гуртожитків. В період 1999-2003 років за вітчизняною методологією до складу вибіркової сукупності включали лише мешканців гуртожитків сімейного типу.

За методологічними рекомендаціями Державної служби статистики України обсяг вибірки домогосподарств, на підставі якої обстежуються їхні умови життя, на період до 2023 року включно визначений у кількості 12148 домогосподарств. З 2014 року з переліку домогосподарств офіційно виключені домогосподарства з 2014 тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також частині тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей. За таких обмежень, а також обмежень, пов'язаних із пандемією COVID-19, в обстеженні 2020 року взяли участь лише 7800 домогосподарств - 68,7% від їх загальної чисельності [22].

З 2007 року дослідження диференціації домогосподарств за рівнем матеріальної забезпеченості відбувається за оновленими критеріями, які дозволяють максимально узагальнити методологічні підходи до обстеження домогосподарств, а також привести їх до сучасних світових вимог. Ключовим критерієм стало те, що показники грошових та загальних доходів мають враховувати вартісну оцінку:

- надходжень з особистого підсобного господарства;
- надходжень сум безготівкових пілг (субсидій), отриманих від держави;
- допомоги від родичів та інших осіб.

Зміну критеріїв обумовила не тільки необхідність вдосконалення методології, а й об'єктивна ситуація, пов'язана з тим, що з 2004-2005 років практично в усіх регіонах України рівень доходів домогосподарств став перевищувати рівень їх сукупних витрат. Тому система показників, яка почала

застосовуватися з 2007 року, дозволяє набагато точніше охарактеризувати реальний стан добробуту домогосподарств [33], [41].

На вимогу сучасної міжнародної практики з 2011 року показники середньодушових витрат, ресурсів та диференціації домогосподарств за рівнем матеріального добробуту обчислюються на основі шкали еквівалентності. За своєю суттю шкала еквівалентності є шкалою, яка здатна відобразити зменшення мінімально необхідних потреб на кожного члена домогосподарства за умови або збільшення розміру домогосподарства, або зміни його складу. Необхідність розрахунку показників доходів домогосподарств в еквіваленті на одну умовну особу пов'язане з тим, що для кожного домогосподарства характерними є умовно-постійні витрати (плата за оренду житла, комунальні послуги, купівля палива, товарів тривалого користування тощо). За рахунок цього можна спостерігати часткову економію на розмірі домогосподарства. Підґрунтям розрахунку розмірів таких доходів виступає еквівалентна шкала. У вітчизняній практиці її також широко застосовують при дослідженні питань бідності. Алгоритм перерахунку полягає в тому, що першій член домогосподарства має умовний коефіцієнт, який дорівнює одиниці, а всі інші члени домогосподарства мають однаковий коефіцієнт – 0,7. Виходячи з цього, наприклад, домогосподарство з трьох осіб буде мати у своєму складі: $1 + 2 * 0,7 = 2,4$ умовних особи.

Недоліком застосування еквівалентної шкали є те, що багато показників стають неспівставними у часі. Тому виникає необхідність періодичного перерахунку даних з метою забезпечення їх співставності. Зокрема, відбувався перерахунок даних за 2000-2010 роки на основі шкали еквівалентності з використанням показника доходів як критерія диференціації. Наступний перерахунок відбувся за 2010-2013 роки, при цьому з переліку були виключені тимчасово окуповані Автономна Республіка Крим та місто Севастополь.

Детальне обстеження домогосподарств здійснюється за методологією, розробленою Державною службою статистики України, яка узгоджена із відповідними міжнародними організаціями, та використовує наступну систему показників [32],[35],[36].

Середній розмір домогосподарства. Характеризує кількісний склад домогосподарства. Розраховується як відношення загальної чисельності населення, яке проживає в індивідуальних домогосподарствах, до загальної кількості домогосподарств.

Середній розмір домогосподарства у розрахунку на умовних дорослих. Визначає кількісний склад домогосподарства, який перераховується на основі шкали еквівалентності та коефіцієнтів. Приклад перерахунку домогосподарства з кількістю з трьох осіб був наведений вище.

Частка домогосподарств, які складаються з визначеної кількості осіб. Показник характеризує частку домогосподарств з визначеною кількістю осіб у загальній кількості домогосподарств. В практиці, як правило, виділяють домогосподарства з кількістю від 1 до 4 членів.

Наявність дітей у домогосподарстві. Є характеристикою наявності у складі домогосподарства осіб віком до 18 років, які не перебувають у шлюбі.

Частка домогосподарств з дітьми. Розраховується відношенням кількості домогосподарств, які мають у своєму складі дітей (від одного до чотирьох та більше), до загальної кількості домогосподарств.

Сукупні витрати. За своїм змістом є дуже складним показником. За його допомогою вимірюють споживчі і неспоживчі сукупні витрати у грошовому вираженні. При цьому сукупні витрати включають:

- фактичні сплачені грошові витрати;
- натуральні надходження у вартісному вираженні;
- пільги та безготівкові субсидій.

Для того, щоб здійснити вартісну оцінку натуральних надходжень найчастіше використовують показники середніх цін для відповідних товарів.

Споживчі сукупні витрати включають:

- безпосередньо грошові витрати;
- вартість спожитих продовольчих товарів, які отримано з особистих підсобних господарств.

У складі цього показника також виокремлюють суми різноманітних пільг та безготівкових субсидій на оплату комунальних послуг тощо.

Оскільки показник споживчих витрат відіграє значну роль в макроекономічному аналізі, з 2002 року методологія його розрахунку приведена у відповідність до міжнародної класифікації COICOP–HBS (1997) - Індивідуальне споживання товарів та послуг за цілями, рекомендованої Євростатом. Це – класифікація багатоцільового призначення. Її рекомендовано використовувати:

- при обстеженні витрат домогосподарств;
- при розрахунку макроекономічних показників для сектору домашніх господарств та індексу споживчих цін.

На основі цієї класифікації наказом Держкомстату України від 29 грудня 2007 року №480 затверджено вітчизняну Класифікацію індивідуального споживання за цілями [43]. Цим документом була частково змінена структура споживчих витрат.

Щодо неспоживчих сукупних витрат, до їх складу включають:

- витрати на допомогу родичам або іншим особам (як у грошовій, так і у негрошовій формах);
- витрати на придбання нерухомості;
- витрати на будівництво або капітальний ремонт житла чи господарських приміщень (будівель, споруд);
- витрати на купівлю великої рогатої худоби, коней та багаторічних насаджень для особистого підсобного господарства;
- інвестування коштів у різні види цінних паперів та банківські вклади;
- витрати на інші грошові платежі (штрафи, податки, збори, аліменти тощо).

Грошові доходи. Є загальною сумою грошових та натуральних надходжень у грошовому еквіваленті, які одержували члени домогосподарства. Це, зокрема:

- оплата праці;
- доходи від підприємницької діяльності, включаючи самозайнятість;
- рента, дивіденди тощо;

- доходи від продажу продукції особистих підсобних господарств;
- пенсії, стипендії та інші види соціальної допомоги;
- грошова допомога від родичів та інших осіб.

Загальні доходи. Включають грошові доходи, а також:

- вартість спожитої продукції, отриманої з особистих підсобних господарств;
- суми безготівкових пільг та субсидій;
- вартість подарованих родичами або іншими особами продовольчих товарів.

Сукупні ресурси. Це показник загальних доходів, який додатково включає:

- грошові надходження від продажу особистого та домашнього майна, нерухомості тощо;
- суму використаних заощаджень у звітному періоді.

За економічною сутністю цей показник розглядають як вимірник потенційних ресурсів домогосподарств, отриманих у звітному періоді, незалежно від джерел надходження.

Показник квінтильного коефіцієнту диференціації доходів населення.

Характеризує співвідношення мінімального рівня доходів серед найзабезпеченіших 20% населення та максимального рівня доходів серед мінімально забезпечених 20% населення. При візуалізації інформації цей показник ранжується за рівнем середньодушових еквівалентних доходів.

Показник квінтильного коефіцієнту фондів. Розраховується як співвідношення сумарних доходів серед найбільш та найменш забезпечених 20% населення. Як і у попередньому випадку при візуалізації інформації цей показник ранжується за рівнем середньодушових еквівалентних доходів.

Чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму. Є дуже важливим показником і визначається на основі даних про розподіл населення за рівнем еквівалентних загальних доходів. Його числове значення – це кількість осіб, для яких рівень еквівалентних загальних доходів є меншим, ніж встановлена в країні величина прожиткового мінімуму у звітному періоді.

Прожитковий мінімум. Це спеціальним чином обрахований показник вартості, яка достатня для придбання мінімального набору основних продуктів харчування, мінімального набору непродовольчих товарів, а також та послуг, які необхідні для задоволення мінімуму основних соціальних і культурних потреб.

Середньорічний розміру прожиткового мінімуму являє собою середньозважений розмір значень прожиткового мінімуму, які були встановлені протягом звітного року.

Фактичний прожитковий мінімум. Щомісяця розраховується Міністерством соціальної політики України з метою спостереження за динамікою рівня життя в країні. При цьому має безпосередню «прив'язку» до динаміки рівня споживчих цін.

Шкала еквівалентності. Є системою коефіцієнтів, які присвоюються членам кожного домогосподарства залежно від їх демографічних характеристик. Основний принцип застосування даної шкали був наведений вище.

Споживання продуктів харчування у домогосподарствах. Є характеристикою середньодушового місячного споживання продуктів харчування в натуральних одиницях виміру. При обчисленні даного показника спожиті продукти харчування рекомендовано перераховувати в первинний продукт. До складу цього показника включають спожиті у звітному періоді продукти, які:

- були куплені;
- були отримані з особистих підсобних господарств та самозаготівель;
- були отримані в подарунок або з інших джерел.

Наявність в домогосподарствах товарів тривалого користування. Показник, який може бути оцінений лише за результатами вибіркового опитувань. Фактична наявність товарів тривалого користування оцінюється незалежно від терміну їх експлуатації, джерел надходження та їх поточного стану.

В подальшому в роботі оцінка динаміки та структури грошових витрат домогосподарств буде здійснюватися з використанням вищенаведених показників.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ОСНОВНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ТА ДОХОДІВ І ВИТРАТ ДОМОГОСПОДАРСТВ

2.1. Аналіз інтенсивності динаміки основних соціально-демографічних характеристик домогосподарств

Об'єктивний аналіз динаміки та структури домогосподарств в Україні передбачає вивчення основних тенденцій за ключовими показниками розвитку домогосподарств. Зокрема, передумови такого аналізу розглянуто в [42]

Основною характеристикою є кількість домогосподарств в Україні. Значення цього показника не може бути сталим, а враховуючи його внутрішню природу він схильний до суттєвих коливань. В той же час, інерційність даного показника здатна частково нівелювати ці коливання.

В зв'язку із об'єктивною ситуацією, яка склалася на даний момент в Україні, в даній роботі будуть розглядатися часові ряди основних показників домогосподарств України за 2010 – 2020 і частково 2021 роки. Враховуючи політичну ситуацію та наявність в Україні тимчасово окупованих територій з 2014 року, з метою забезпечення порівнянності даних в часовий період 2010-2014 років не будуть враховуватися домогосподарства АР Крим та міста Севастополя. На жаль, щодо окупованих частин Донецької та Луганської неможливо однозначно визначити кількість втрачених, переміщених або реформованих домогосподарств. В даному випадку за основу будуть прийматися офіційна інформація Державної служби статистики України.

Динаміку кількості домогосподарств в Україні представлено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Кількість домогосподарств в Україні у 2010–2021 роках.

Роки	Кількість домогосподарств, тисяч	Темпи приросту, % до попереднього року
2010	16180,6	-
2011	16153,1	-0,17
2012	16115,2	-0,23
2013	16090,5	-0,15
2014	14455,5	-10,16
2015	15073,7	4,28
2016	15033,4	-0,27
2017	14985,6	-0,32
2018	14934,9	-0,34
2019	14881,7	-0,36
2020	14784,3	-0,65
2021	14678,1	-0,72

Джерело: побудовано автором за даними [6-17]

Загальна тенденція свідчить про прискорення скорочення кількості домогосподарств в Україні за наведений період часу. Лише 2 періоди – 2014 та 2015 роки виходять за межі стабільної тенденції. Про причини такого явища зазначалося вище.. Дані таблиці 2.1 показують, що у 2014 році порівняно із 2013 роком скорочення кількості домогосподарств в Україні досягло 10,16%. Основна причина – втрата тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей. Вплив АР Крим та міста Севастополя не враховувався, оскільки, як зазначалося раніше, дані за 2010-2013 роки представлені без цих територій. Тобто, за рахунок тимчасової окупації частини територій Донецької та Луганської областей у 2014 році втрачено 1,6 млн. домогосподарств. Якщо до цього додати невраховані домогосподарства АР Крим та міста Севастополя, то загальні втрати домогосподарств становлять 2,5 млн., а темпи скорочення - 14,8%.

В той же час, стверджувати, що наведені цифри 1,6 та 2,5 млн. є втратами в прямому розумінні не є зовсім коректним, оскільки можна припустити, що частина домогосподарств успішно була переміщена на інші території України. Частково це

також підтверджують дані з таблиці 2.1. А саме, спостерігається зростання числа домогосподарств у 2015 році порівняно із 2014 роком на 4,28% або на 618,2 тисяч одиниць. Тому можна припустити, що об'єктивну оцінку реальних втрат можна здійснити шляхом порівняння даних за 2015 та 2013 роки, виключаючи дані 2014 року та враховуючи переміщені домогосподарства. За таких припущень з початком тимчасової окупації територій України реальне скорочення кількості домогосподарств становило 1,9 млн. одиниць або 11,1%. Щодо узагальнюючих змін, то в середньому за період 2010-2021 років щорічне скорочення кількості домогосподарств в Україні становило 150,3 тисяч одиниць або 0,97% не враховуючи АР Крим та місто Севастополь.

Другою важливою характеристикою домогосподарств є показники, що характеризують їх середній розмір в цілому та у перерахунку на умовних дорослих осіб. Принципи обчислення даних показників та їх особливості було наведено у I розділі даної роботи, а їх динаміку за 2010-2021 роки представлено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Динаміка показників середнього розміру домогосподарств в Україні за 2010 – 2021 роки.

Роки	Середній розмір домогосподарства, осіб	Середній розмір домогосподарства у розрахунку на умовних дорослих, осіб
2010	2,59	2,12
2011	2,59	2,11
2012	2,58	2,11
2013	2,58	2,11
2014	2,58	2,10
2015	2,59	2,11
2016	2,58	2,11
2017	2,58	2,11
2018	2,58	2,11
2019	2,58	2,11
2020	2,58	2,10
2021	2,58	2,10

Джерело: побудовано автором за даними [6-17]

Значення цих показників є достатньо сталими, що пояснюється логікою їх розрахунків. Але все ж ці показники зазнають певних коливань саме у період 2014-2015 років, що обумовлюється низкою причин та чинників, які було розглянуті вище. Спираючись на дані таблиці 2.2 можна стверджувати, що характерною рисою для домогосподарств України є відносно невелика кількість їх членів. А оскільки значення показника середнього розміру у розрахунку на умовних дорослих осіб є меншими, ніж у загального середнього розміру, можна припустити, що дуже значна кількість домогосподарств в Україні не має у своєму складі дітей.

Як і будь-яка середня величина, показники середніх розмірів домогосподарств є абстрактними величинами, а також вони розраховується для всіх, без винятку, домогосподарств. Але з врахуванням особливостей адміністративно-територіального устрою країни, значної диференціації регіонального розвитку, можна зробити припущення, що в будь-якому випадку сукупність домогосподарств є якісно неоднорідною. Наслідком цього можуть бути доволі суттєві похибки щодо середніх значень.

Така ситуація робить доцільним розгляд динаміки структури домогосподарств в залежності від кількості осіб в їх складі. Враховуючи наявну інформацію, можна виділити домогосподарства, які складаються:

1. з однієї особи;
2. з двох осіб;
3. з трьох осіб;
4. з чотирьох та більше осіб.

Наявна статистична інформація відображає тільки структуру домогосподарств за зазначеними групами, але не показує при цьому їх кількість в абсолютному вираженні для кожній групі. Звичайно, шляхом додаткових перерахунків можна отримати показник абсолютної кількості домогосподарств, але в конкретному випадку доцільним є представлення саме динаміки структурних показників.

Динаміку структури домогосподарств за кількістю осіб у їх складі наведено у таблиці 2.3. При формування цих даних також не враховувалися тимчасово окуповані території.

Таблиця 2.3 – Динаміка структури домогосподарств в Україні за кількістю осіб у їх складі у 2010 – 2021 роках.

(% до загальної кількості домогосподарств)

Кіль- кість осіб	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
одна особа	23,4	23,6	22,4	22,6	22,8	20,3	19,7	19,9	19,7	19,5	19,0	18,2
дві особи	28,3	27,9	30,0	29,1	29,6	32,5	32,3	32,0	32,8	33,4	34,5	35,4
три особи	25,5	25,8	25,0	26,9	25,3	25,9	26,9	27,3	26,5	26,7	26,5	26,6
чотири особи і більше	22,8	22,7	22,6	21,4	22,3	21,3	21,1	20,8	21,0	20,4	20,0	19,8
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: [6-17]

Найстабільнішою виявляється група домогосподарств, у складі якої виділяють чотири і більше осіб. Протягом 2010-2021 років їх частка незначно коливається на рівні 20%, виявляючи при цьому незначну тенденцію до скорочення. За представлений період частка таких домогосподарств скоротилась на 3 відсоткових пункти – з 22,8% у 2010 році до 19,8% у 2020 році. Коефіцієнт варіації частки за даний період становить лише 4,9%, що свідчить про її дуже незначні коливання.

Незначні коливання також має частка домогосподарств, до складу яких входять три особи, але на відміну від попередньо розглянутої групи домогосподарств з чотирьох та більше осіб, можна спостерігати тенденцію до зростання частки, яка становила 1,1 відсотковий пункт у 2021 році порівняно із

2010 роком. Інтенсивність коливань для показника частки цієї групи домогосподарств є ще меншою – коефіцієнт варіації становить 2,7%. Але якщо детально порівнювати частки домогосподарств із чотирма та більше особами та домогосподарств, які складаються з трьох осіб, можна побачити певні особливості. Так, для першої групи характерним є послідовне скорочення частки групи у загальній кількості домогосподарств. В той же час, для домогосподарств, у складі яких є три особи характерними є коливання протягом всього періоду. Мінімальне значення частки в зазначеному періоді можна спостерігати у 2012 році – 25% з подальшим її зростанням до 26,9% у 2013 та 2016 роках. Максимального розміру частки спостерігаємо у 2017 році – 27,3%. В подальшому до 2021 року ця частка скорочується до 26,6%.

Динаміка часток домогосподарств, до складу яких 1 або 2 особи є абсолютно різноспрямованою

Для зручності її візуалізацію доцільно зробити у графічному вигляді (рисунок 2.1).

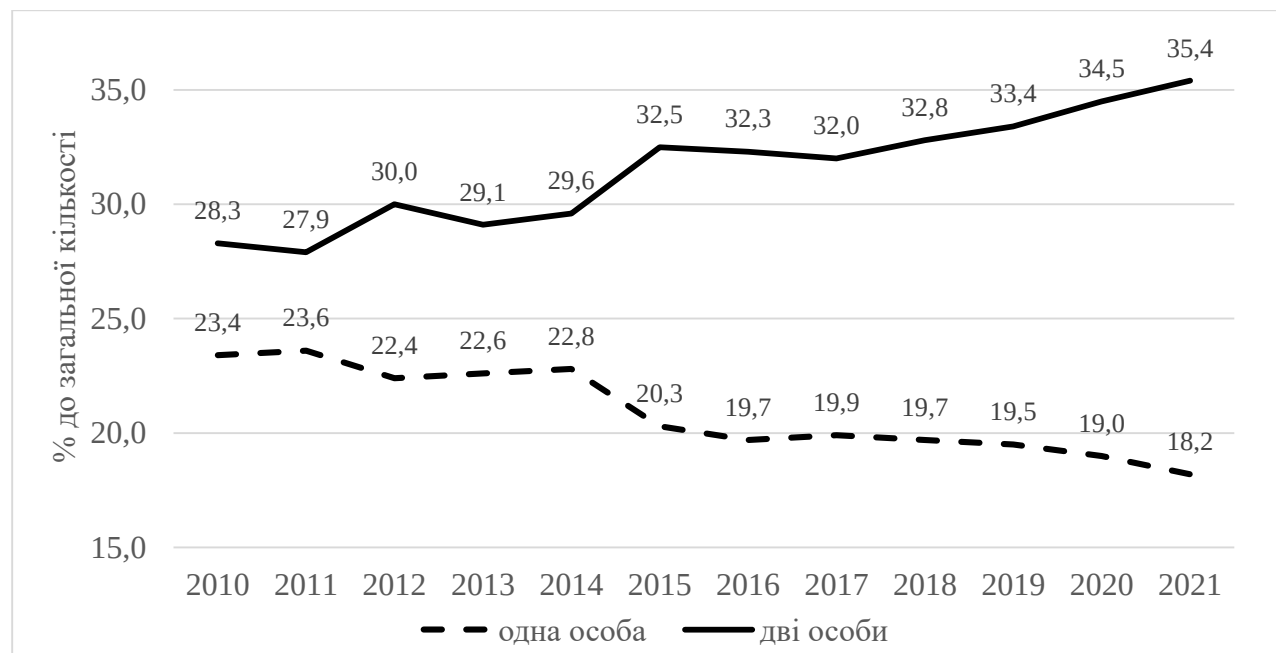

Рисунок 2.1 – Динаміка частки домогосподарств України, які складаються із однієї та двох осіб, за 2010 – 2021 роки.

Джерело: побудовано автором за даними [6-17]

Така візуалізація надала можливість висвітлити дві чітко визначені різноспрямовані тенденції. Спостерігається значне зростання частки домогосподарств, до складу яких входять дві особи. За 12 років вона поступово зростає на 7,1 відсоткових пункти - з 28,3% у 2010 році до 35,4% у 2021 році. Це є максимальним значенням показника для всіх категорій домогосподарств. Паралельно слід зазначити, що ця група є найбільш представницькою серед усіх домогосподарств – за весь період 2010 - 2021 років її частка є максимальною.

Незначними темпами - в середньому щороку на 0,47 відсоткових пунктів - відбувається скорочення частки домогосподарств, до складу яких входить одна особа. Їхня частка скоротилась з 23,4% у 2010 році до 18,2% у 2021 році. Тобто в цілому на 5,2 відсоткових пункти, або на 0,47 відсоткових пунктів в середньому щороку. Тенденцію до зменшення частки домогосподарств, до складу яких входить одна особа, можна вважати позитивною - з погляду на покращення демографічної ситуації в країні частка саме таких домогосподарств має найменшою.

Також дані рисунку 2.1 висвітлюють певні нетипові зміни в період 2014-2015 років. Основне пояснення – це серйозні соціально-політичні та економічні зміни, які пов'язані з процесами окупації окремих територій країни. В загальному ж вигляді обидві тенденції є різноспрямованими, стійкими і чітко визначеними.

Дані таблиці 2.3 свідчать про те, що структура домогосподарств за кількістю осіб протягом часу суттєво змінюється. Так, у 2010 році питома вага кожної з груп мала незначні коливання – від 22 до 28%. До 2021 року диференціація між групами значно зростає. Понад третину домогосподарств – 35,4% - складають домогосподарства, до складу яких входять дві особи; майже на тому ж рівні – 26,5% - залишаються домогосподарства, що складаються із трьох осіб, і дуже значно скоротились частки домогосподарств, до складу яких входять по одній, або чотири та більше осіб. У 2021 році їх значення відповідно становили 18,2% та 19,8%.

В той же час, дані таблиці 2.2 свідчать про те, що ці структурні зрушення практично не вплинули на показники середнього розміру домогосподарств.

В сучасних умовах демографічної кризи дуже важливою характеристикою домогосподарств є наявність в їх складі дітей віком до 18 років. Їх динаміку

доцільно аналізувати шляхом співвідношення двох категорій домогосподарств, а саме:

- домогосподарства, які мають у своєму складі дітей віком до 18 років;
- домогосподарства, які не мають у своєму складі дітей віком до 18 років.

Як і для вищенаведених даних інформацію для домогосподарств щодо наявності або відсутності в їх складі дітей подаватиме у відсотковому співвідношенні. Інформація подається без врахування тимчасово окупованих територій.

Динаміку співвідношення двох категорій домогосподарств за період 2010 – 2021 років представлено на рисунку 2.2.

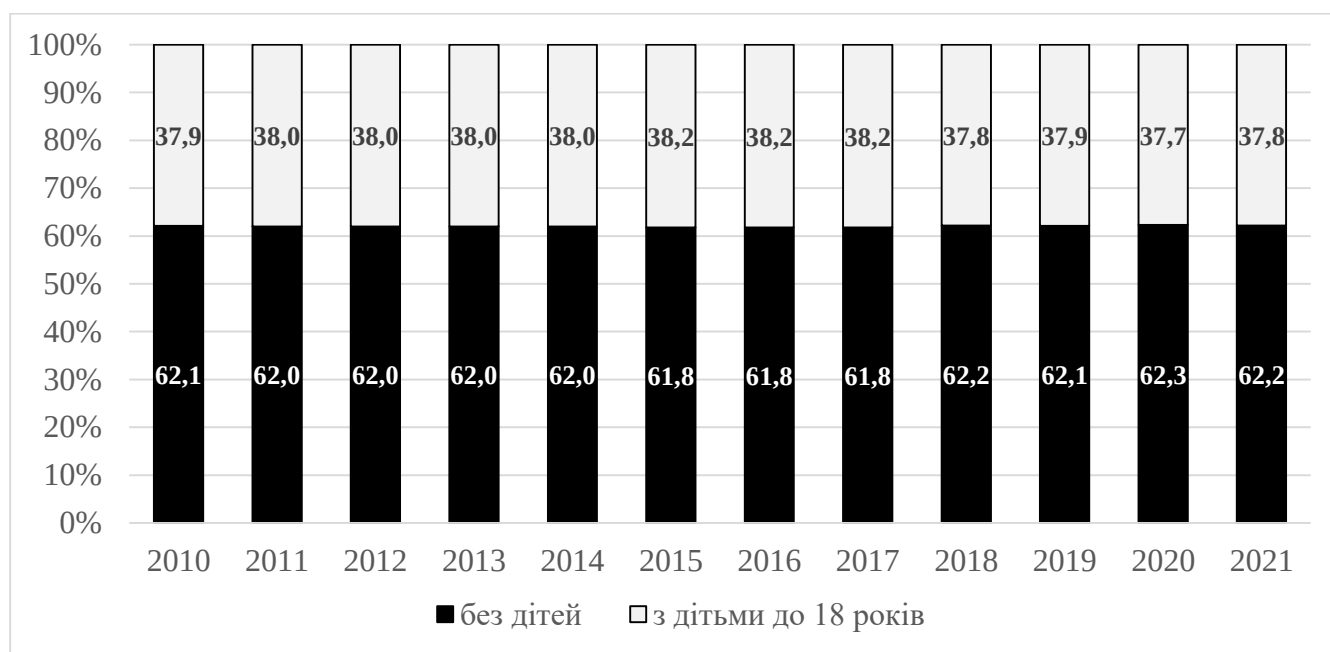

Рисунок 2.2 – Динаміка розподілу домогосподарств України за наявністю в їх складі дітей віком до 18 років у 2010 – 2021 роках.

Джерело: побудовано автором за даними [6-17]

За даними рисунку 2.2 можна зробити однозначні висновки щодо відсутності тенденцій у структурних змінах у складі домогосподарств за наявністю чи відсутністю дітей віком до 18 років. Протягом 12 років зберігається стабільне співвідношення між наведеними категоріями домогосподарств. Лише біля 40% з них мають у своєму складі дітей віком до 18 років. Понад 60%, навпаки, є домогосподарствами без дітей.

Але зважаючи на конкретні дані, можна все ж побачити, що незначні зміни в структурі відбуваються. Так, питома вага домогосподарств без дітей у своєму складі дуже незначними темпами, але таки зростає. У 2010 році її значення становило 62,1%, у 2020 році вона зросла на 0,2 відсоткових пунктів - до 62,3%, але у 2021 році зменшилась на 0,1 відсотковий пункт і повернулася на рівень 2018 року – 62,2%. В абсолютному вираженні для даної категорії домогосподарств спостерігаємо тенденцію до суттєвого скорочення їх кількості. Якщо у 2010 році кількість домогосподарств, які не мають у своєму складі дітей віком до 18 років становила 10048,2 тисяч, то до 2021 року їх кількість зменшилась на 918,2 тисяч – до 9130 тисяч. Тобто щорічне скорочення становило в середньому 83,5 тисячі домогосподарств.

Відповідно на 0,1 відсоткового пункту – з 37,9% у 2010 році до 37,8% у 2021 році – відбулося скорочення питомої ваги домогосподарств, які мають у своєму складі дітей віком до 18 років. В абсолютному вираженні скорочення кількості домогосподарств цієї категорії було меншим – лише 584,3 тисячі за 12 років: з 6132,4 тисячі у 2010 до 5548,1 тисячі у 2021 році. Середньорічне скорочення при цьому становило 53,1 тисячі домогосподарств.

Порівнюючи інтенсивність скорочення чисельності по двом вищенаведеним категоріям домогосподарств, можна відзначити певний позитивний момент – скорочення чисельності домогосподарств, із наявністю у своєму складі дітей віком до 18 років відбувалося меншими темпами, ніж чисельність домогосподарств без наявності дітей віком до 18 років у своєму складі. Порівняти інтенсивність такого скорочення можна шляхом кількісної оцінки середньорічних темпів скорочення по кожній категорії домогосподарств. Для категорії домогосподарств, які мають у своєму складі дітей віком до 18 років середньорічний темп зменшення становив в середньому 0,91% щороку, а для домогосподарств, які мають у своєму складі дітей віком до 18 років – 0,87% в середньому щороку. Враховуючи, що йдеться про усереднені показники, відносно інтенсивність скорочення кількості по двох наведених категоріях домогосподарств можна вважати приблизно однаковою.

Не можна заперечувати, що наявність або відсутність дітей у складі домогосподарств є дуже важливим фактором. Але розподіл на дві категорії за принципом «є» або «немає» є дуже узагальненим, оскільки показує лише наявність або відсутність дітей у складі домогосподарства. З точки зору поглибленого аналізу доходів та витрат домогосподарств важливо встановити та оцінити залежність доходної або витратної частини від конкретної кількості дітей у домогосподарстві. Аналізуючи динаміку основних характеристик домогосподарств необхідно враховувати їх додатковий розподіл за кількістю дітей. Це стосується лише тієї категорії домогосподарств, у складі яких є діти віком до 18 років.

Методологія вибірових обстежень умов життя домогосподарств в Україні передбачає розподіл такої категорії домогосподарств на 3 групи [35], [36]:

- із однією дитиною у віці до 18 років;
- із двома дітьми у віці до 18 років;
- із трьома та більше дітьми у віці до 18 років.

Динаміку такого розподілу за період 2010 – 2021 років графічно представимо у відносному вираженні (без урахування тимчасово окупованих територій) на рисунку 2.3.

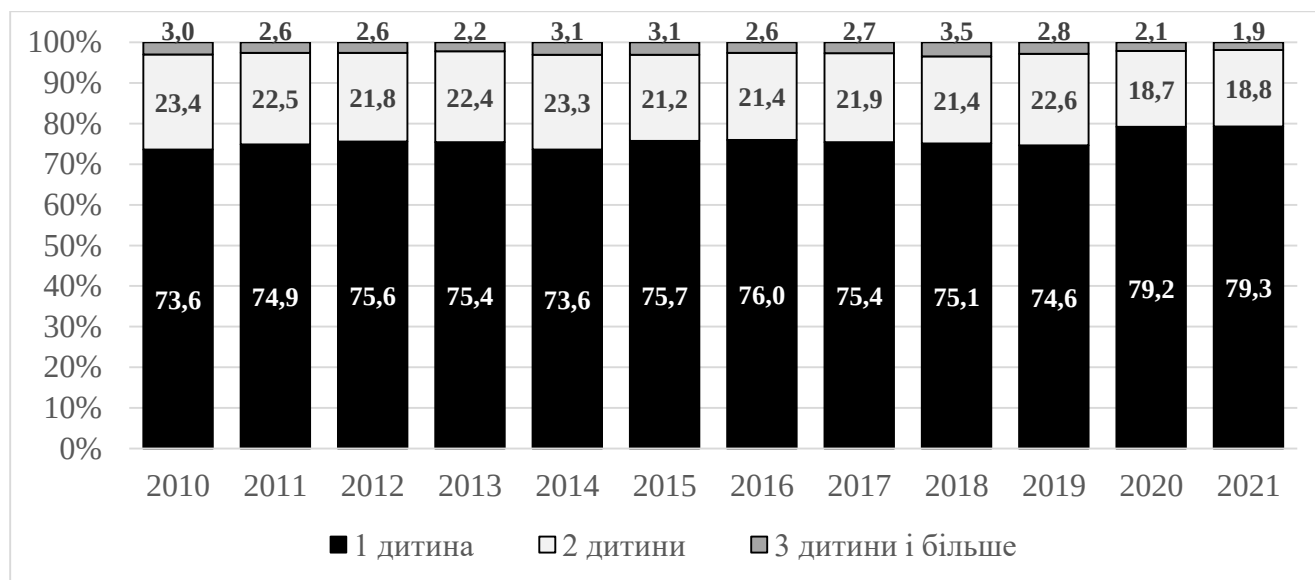

Рисунок 2.3 – Динаміка розподілу домогосподарств із дітьми у віці до 18 років за кількістю дітей у їх складі в Україні за 2010 – 2021 роки.

Джерело: побудовано автором за даними [6-17]

Характерна особливість проявляється в тому, що лєвова частка – не менше 73% - припадає на домогосподарства, які мають у своєму складі одну дитину віком до 18 років. Питома вага цієї групи домогосподарств при цьому має стабільну тенденцію до постійного зростання. З 2010 по 2021 роки вона збільшилась на 5,7 відсоткових пункти – з 73,6% до 79,3% у 2021 році. Набагато меншу питому вагу мають домогосподарства, до складу яких входять дві дитини у віці до 18 років. При цьому вона тенденцію до поступового скорочення. Аналіз цієї тенденції дозволив виділити певні її особливості. У 2010 році питома вага домогосподарств, із двома дітьми у віці до 18 років у своєму складі становила 23,4% від загальної кількості домогосподарств з дітьми. До 2019 року включно відбувалося її повільне та незначне скорочення – до 22,6% або на 0,8 відсоткових пункти. При цьому максимальне скорочення за цей період припадає на 2015-2016 роки, коли воно сягало відповідно 2,2 та 2 відсоткових пункти. Це можна об'єктивно пов'язати із значними змінами політичної та соціально-економічної ситуації в країні. Пік скорочення припадає на 2020 рік. У порівнянні із 2019 роком питома вага домогосподарств, із двома дітьми у віці до 18 років у своєму складі, скоротилась на 3,9, а у порівнянні із 2010 роком – на 4,7 відсоткових пункти. Це є максимальними змінами за весь 12-річний період по всіх категоріях домогосподарств. Якщо казати про 2021 рік, то питома вага порівняно із 2019 та 2010 роками скоротилась відповідно на 3,8 та 4,6 відсоткових пунктів.

Найменш представницькою групою є домогосподарства, що мають у своєму складі троє та більше дітей. Максимальна питома вага цієї групи становить 3,5% у 2018 році. Порівняно із 2010 роком, коли її значення становило 3% завершується її тенденція до зростання. З 2019 року починається її стрімке зменшення до 2,8% у 2019, до 2,1% у 2020 та до 1,9% у 2021 роках. В цілому ж частка домогосподарств, які мають у своєму складі троє та більше дітей за 12 років скоротилась на 1,1 відсотковий пункт, що є дещо меншим, ніж аналогічний показник для групи домогосподарств, які мають у своєму складі дві дитини.

Не менш важливою загальною характеристикою домогосподарств є динаміка їх кількості в розподілі за місцезнаходженням. Згідно методології обстежень умов життя домогосподарств виділяють такі групи:

- домогосподарства, розташовану у міській місцевості;
- домогосподарства, розташовані у сільській місцевості.

Додатково домогосподарства, які розташовані у міській місцевості поділяють на:

- домогосподарства великих мість;
- домогосподарства малих мість.

Динаміка кількості домогосподарств у розподілі за вищенаведеними групами щодо місцезнаходження представлена у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4 – Кількість домогосподарств в Україні за 2010 – 2021 роки у розподілі за місцем проживання.

Роки	Проживають у міській місцевості			У сільській місцевості
	у великих містах	у малих містах	разом	
2010	7006,2	4190,8	11197,0	4983,6
2011	6994,3	4183,7	11177,9	4975,2
2012	6994,0	4173,8	11167,8	4947,4
2013	6983,3	4167,4	11150,7	4939,8
2014	5782,2	3874,1	9656,3	4799,2
2015	5908,9	4220,6	10129,5	4944,2
2016	5893,1	4209,4	10102,4	4931,0
2017	5889,3	4196,0	10085,3	4900,3
2018	5884,4	4181,8	10066,1	4868,8
2019	5878,3	4166,9	10045,1	4836,6
2020	5854,6	4154,4	10009,0	4775,3
2021	5812,5	4124,5	9937,1	4741,0

Джерело: побудовано автором за даними [6-17]

Наведені дані свідчать про те, що незалежно від місця проживання домогосподарств є тенденція до значного скорочення їх загальної кількості. Пік скорочення можемо спостерігати у 2014 році, як наслідок початку військових дій в

країні та тимчасової окупації АР Крим, міста Севастополя та певної частини Донецької і Луганської областей.

У великих містах кількість домогосподарств за 12 років зменшилась на 1193,7 тисяч одиниць або на 17%. При цьому в середньому щороку це скорочення становило 1,7%. Для малих місць скорочення кількості домогосподарств за весь період становить 66,2 тисячі одиниць або 1,6% при щорічному темпі скорочення 0,14% в середньому за рік. Це є мінімальними показниками для усіх категорій домогосподарств. Загальна кількість домогосподарств у міській місцевості за 12 років зменшилась на 1259,9 тисяч одиниць або на 11,3%. Тобто середньорічне скорочення становило 1,1%. Щодо домогосподарств сільської місцевості, то їх кількість за 12 років зменшилась на 242,6 тисяч одиниць або на 4,9%. Середньорічний темп скорочення при цьому становив 0,45%.

Слід також відзначити, що при приблизно однаковій інтенсивності середньорічного скорочення (від 0,14% до 1,7) в абсолютному вираженні зменшення кількості домогосподарств у міській місцевості було 5 разів вищим, ніж для домогосподарств у сільській місцевості (1259,9 тисяч проти 242,6 тисяч).

Користуючись даними таблиці 2.4, можна відобразити структуру домогосподарств за місцем їх проживання. Це дозволить детальніше оцінити динаміку співвідношень між виокремленими категоріями. Підсумкову інформацію представлено у таблиці 2.5.

Результати показують, що розподіли є сталими, хоча їм і притаманні деякі зміни після 2014 року. Причини, які зумовлюють такі зміни вже неодноразово були зазначені.

Необхідно зауважити, що у міська місцевість охоплює 2/3 всіх домогосподарств, і лише 1/3 припадає на домогосподарства, які проживають у сільській місцевості. Саме при в цьому розподілі можна спостерігати тенденцію до поступового, хоча й незначного зростання питомої ваги домогосподарств, які проживають у сільській місцевості. Так, вона за 12 років зросла на 1,5 відсоткових пункти, а саме: з 30,8% у 2010 році до 32,3% у 2021 році. Відповідно, зворотна зміна відбулася для домогосподарств, які проживають у міській місцевості. Їхня

питома вага скоротилась на 1,5 відсоткових пункти - з 69,2% у 2010 році до 67,7% у 2021 році. Також можемо спостерігати, що у 2021 році порівняно із 2020 роком структурних змін не відбулося.

Таблиця 2.5 – Розподіл домогосподарств в Україні у 2010 – 2021 роках за місцем проживання.

Роки	Проживають у міській місцевості			У сільській місцевості
	у великих містах	у малих містах	разом	
2010	43,3	25,9	69,2	30,8
2011	43,3	25,9	69,2	30,8
2012	43,4	25,9	69,3	30,7
2013	43,4	25,9	69,3	30,7
2014	40,0	26,8	66,8	33,2
2015	39,2	28,0	67,2	32,8
2016	39,2	28,0	67,2	32,8
2017	39,3	28,0	67,3	32,7
2018	39,4	28,0	67,4	32,6
2019	39,5	28,0	67,5	32,5
2020	39,6	28,1	67,7	32,3
2021	39,6	28,1	67,7	32,3

Джерело: побудовано автором за даними [6-17]

Суттєві зміни спостерігаються для співвідношень між групами домогосподарств, які проживають у великих та малих містах. У 2010 році безперечна перевага належить домогосподарствам великих міст - 43,3% проти 25,9%. До 2020-2021 років співвідношення між значеннями питомої ваги суттєво змінюються – 39,6% проти 28,1% відповідно. Крім цього, за даними таблиці 2,5 можемо спостерігати суттєві структурні зміни серед домогосподарств, що проживають у великих та малих містах. Характерною рисою того періоду є значне скорочення питомої ваги домогосподарств у великих містах. І саме у 204 році маємо максимальну за всі 12 років питому вагу домогосподарств у сільській місцевості, яка становить 33,2%.

До важливих характеристик домогосподарств також можна віднести їх розподіл за наявністю працюючих або непрацюючих осіб. Офіційна інформація по розподілу домогосподарств подається у вигляді структури за кожен рік. Оскільки аналіз динаміки такої структури є важливою складовою аналізу сукупних витрат домогосподарств, доцільно візуалізувати дану інформацію за певний проміжок часу.

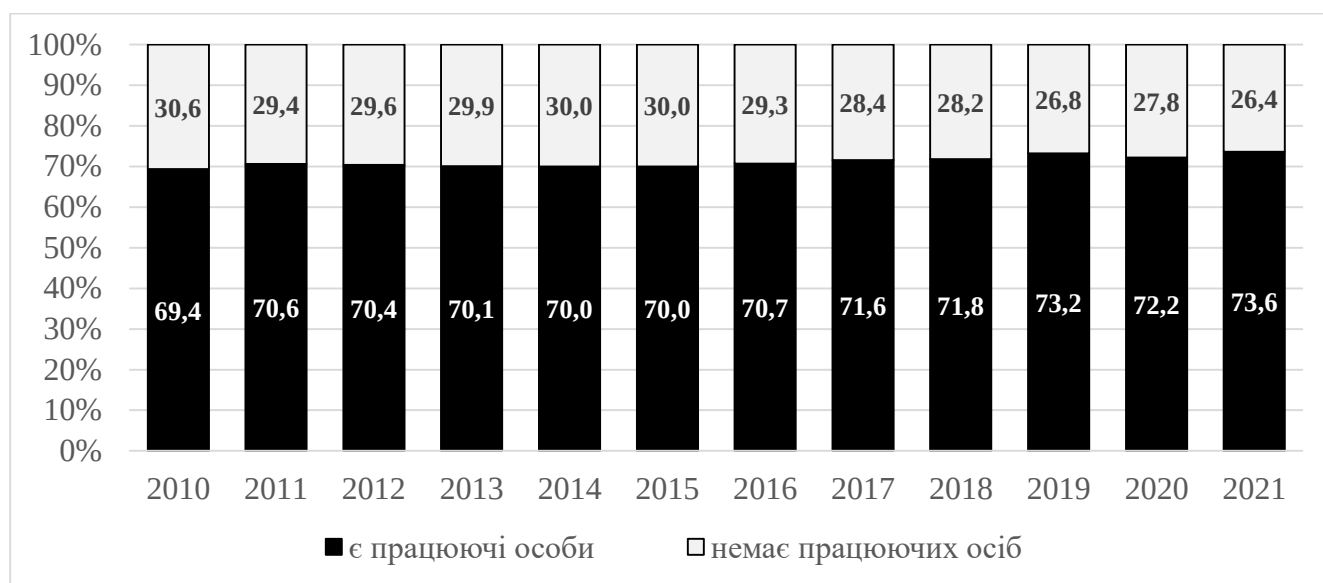

Рисунок 2.4 – Розподіл домогосподарств України за наявністю працюючих осіб у їх складі у 2010 – 2021 роках.

Джерело: побудовано автором за даними [6-17]

Менше, ніж третина усіх домогосподарств не має у своєму складі працюючих осіб. Але дані рисунку 2.4 свідчать про позитивну тенденцію для цієї категорії домогосподарств. Максимальна питома вага становить 30,6% у 2010 році і з незначними коливаннями утримується на цьому рівні до 2016 року включно. Після 2016 року починається її скорочення, яке сягає свого мінімуму – 26,4% у 2021 році. Тобто за 12 років питома вага домогосподарств, які не мають у своєму складі працюючих осіб з 2010 по 2021 рік скоротилась на 4,2 відсоткових пункти. Таку тенденцію можна вважати позитивною, оскільки відсутність у складі домогосподарств працюючих осіб само по собі є негативним явищем.

Розглядаючи тенденцію щодо динаміки питокої ваги домогосподарств з працюючими особами в їх складі, слід зазначити, що питома вага цієї категорії

домогосподарств стабільно зростає з 69,4% у 2010 році до 73,6% у 2021 році, тобто на 0,38 відсоткових пунктів в середньому щороку.

Підсумовуючи все вищенаведене, стверджувати, що до 2021 року в Україні спостерігається стабільна тенденція щодо поступового зменшення загальної кількості домогосподарств, залишаючи практично незмінним їх середній розмір протягом усіх 12 років. Аналогічну тенденцію спостерігаємо для категорії домогосподарств, у складі яких є дві та три особи. Незначно змінюється співвідношення між тими домогосподарствами, у складі яких є діти віком до 18 років, та домогосподарствами без дітей віком до 18 років. Аналіз розподілу домогосподарств за місцем проживання показав, що за період 2010-2021 років збільшилась питома вага домогосподарств, які проживають у малих містах та сільській місцевості. Значного скорочення зазнала питома вага загальної кількості домогосподарств, які проживають у міській місцевості. Це відбулося за рахунок зменшення питомої ваги домогосподарств, що проживають саме у великих містах. Також до позитивних явищ слід віднести поступове збільшення питомої ваги домогосподарств, у складі яких є працюючі особи.

2.2. Аналіз інтенсивності динаміки основних категорій доходів та витрат домогосподарств.

Здійснювати аналіз витрат домогосподарств можливо з використанням двох глобальних показників:

- показник грошових витрат;
- показник сукупних витрат.

Принципова відмінність між цими категоріями витрат полягає в тому, що до складу сукупних витрат додатково має включатися вартість натуральних надходжень, а також суми пільг і безготівкових субсидій.

Аналізуючи основні тенденції витрат домогосподарств в Україні, доцільно розглядати саме показник сукупних витрат, при цьому виділяючи в його складі суму та питому вагу грошових витрат. Такий підхід зданий об'єктивніше охарактеризувати реальні обсяги витрат домогосподарств [44]. Аналізувати динаміку і структуру витрат доцільно з використанням наступних показників:

- середньомісячні сукупні витрати у розрахунку на одне домогосподарство;
- середньомісячні грошові витрати у розрахунку на одне домогосподарство;
- питома вага грошових витрат у загальних сукупних витратах домогосподарств;
- сукупні споживчі та сукупні неспоживчі витрати;
- сукупні споживчі витрати в цілому та в розподілі за категоріями товарів та послуг (продовольчі, непродовольчі товари, послуги);
- сукупні неспоживчі витрати в цілому та в розподілі за окремими категоріями (допомога родичам та іншим особам; купівля акцій, нерухомості, будівництво, капремонт, вклади до банків; інші витрати).

Аналіз за даними показниками здійснюватиме за період 2010 – 2021 років без урахування тимчасово окупованих територій України.

Особливість показників, які використовують для характеристики витрат домогосподарств, полягає в тому, що всі вони в офіційних джерелах наводяться в середньому в розрахунку на одне домогосподарство. Позитивна риса такого підходу в тому, що можна не враховувати постійні зміни кількості домогосподарств протягом років, відслідковуючи при цьому лише фактичні витрати домогосподарств.

До основних показників витрат домогосподарств відносяться показники середньомісячних грошових та сукупних витрат в розрахунку на одне домогосподарство. Динаміку цих показників за 2010 – 2021 роки представлено у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6 – Грошові та сукупні витрати домогосподарств України за 2010 – 2021 роки.

(у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.)

Роки	Грошові витрати	Сукупні витрати
2010	2773,08	3072,72
2011	3124,69	3456,01
2012	3300,18	3591,76
2013	3499,80	3813,96
2014	3692,19	4048,89
2015	4448,66	4951,99
2016	4948,62	5720,37
2017	6223,62	7139,41
2018	7438,06	8308,61
2019	8900,83	9670,16
2020	8883,81	9523,57
2021	10558,22	11243,35

Джерело: побудовано автором за даними [6-17]

Дані свідчать, що за 12 років середньомісячні грошові витрати одного домогосподарства збільшились у 3,8 рази – з 2773,08 грн. до 10558,22 грн. відповідно у 2010 та 2021 роках. Збільшення сукупних споживчих витрат за аналогічний період становило дещо менше – 3,6 рази за 12 років.

Не можна однозначно стверджувати, що збільшення витрат в грошовому вираженні пояснюється зростанням потреб членів домогосподарств. Значну роль в такому зростанні відіграють інфляційні процеси, які є об'єктивною складовою будь-якого економічного розвитку. Не можна також заперечувати, що поступово зростають і доходи доходів домогосподарств. І цей фактор також необхідно враховувати при проведенні аналізу часових рядів показників витрат. Ці характерні особливості необхідно максимально враховувати при аналізі тенденцій витрат домогосподарств в Україні.

Раніше було зазначено, що грошові витрати за своєю сутністю характеризують витрати безпосередньо грошових ресурсів домогосподарств. В той

же час сукупні витрати у своєму складі додатково мають вартість натуральних надходжень, суми пільг і безготівкових субсидій. В свою чергу, пільги і безготівкові субсидії, як правило, мають грошовий вимір, тому їх дуже просто враховувати у сумі загальних витрат. Натуральні надходження вимагають, в першу чергу, об'єктивної оцінки їх реальної вартості. Об'єктивність такої оцінки прямо пов'язана із точністю вимірювання реальних витрат домогосподарств.

Порівняльний аналіз інтенсивності змін двох категорій витрат візуалізуємо за допомогою показників темпів їх зростання (зменшення) у графічному вигляді (рисунок 2.5).

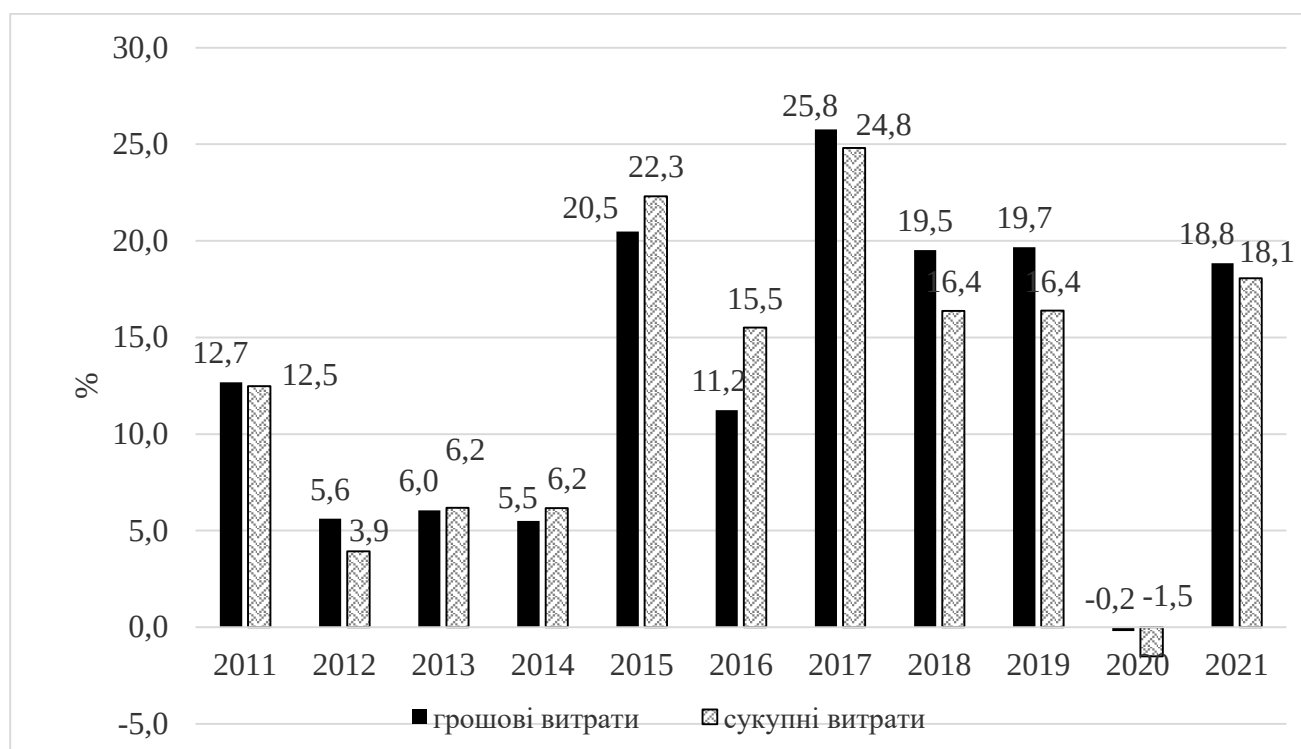

Рисунок 2.5 – Темпи приросту (зменшення) грошових та сукупних витрат домогосподарств України за 2011 – 2021 роки (% до попереднього року)

Джерело: побудовано автором за даними [6-17]

До 2019 року включно кожна категорія витрат має темпи зростання, які мають не дуже суттєві відмінності. Тільки у 2020 році у порівнянні з 2019 роком спостерігалось хоча й незначне, але скорочення як грошових, так і сукупних витрат - відповідно на 0,2% та 1,5%. Суттєвий вплив на це здійснили введені в березні 2020 року карантинні обмеження, пов'язані із пандемією COVID-19. Стабілізація ситуації у 2021 році призвела до того, що сукупні витрати знов відновили

тенденцію до зростання. Порівняно із 2020 роком грошові витрати домогосподарств зросли на 18,8%, а сукупні витрати – на 18,1%.

Якщо порівняти коливання темпів приросту двох категорій витрат домогосподарств та показників темпів інфляції, можна дійти висновку, що вони практично схожі, що підтверджує припущення про щільний вплив інфляційних процесів на варіацію розмірів середньомісячних грошових та сукупних витрат домогосподарств [39].

Дані таблиці 2.6 свідчать про те, що в сукупних витратах максимальне місце займають саме грошові витрати. Тому представимо динаміку питомої ваги грошових витрат у сукупних витратах у таблиці 2.7.

Таблиця 2.7 – Динаміка питомої ваги грошових витрат у сукупних витратах домогосподарств України у 2010 – 2021 роках.

(% до сукупних витрат)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Частка грошових витрат	90,2	90,4	91,9	91,8	91,2	89,8	86,5	87,2	89,5	92,0	93,3	93,9

Джерело: побудовано автором

У більшості періодів питома вага грошових витрат у сукупних витратах є більшою, ніж 90%. Лише у 2016 році вона сягає свого мінімуму за останні 12 років – 86,5%. В загальному вигляді вона проявляє тенденцію до зростання, а за період 2010-2021 років збільшилась на 3,7 відсоткових пунктів.

Аналізуючи динаміку витрат домогосподарств, потрібно враховувати, що і грошові, і сукупні витрати додатково поділяють на дві великих групи:

1. споживчі грошові витрати;
2. неспоживчі грошові витрати.

Динаміка цих показників за 2010-2021 роки відображена у таблиці 2.8.

Таблиця 2.8 – Динаміка споживчих та неспоживчих грошових витрат домогосподарств України у 2010 – 2021 роках.

Роки	Споживчі грошові витрати		Неспоживчі грошові витрати	
	грн.	% до загальної суми грошових витрат	грн.	% до загальної суми грошових витрат
2010	2474,51	89,2	298,57	10,8
2011	2800,64	89,6	324,05	10,4
2012	2970,27	90,0	329,91	10,0
2013	3129,78	89,4	370,02	10,6
2014	3338,30	90,4	353,89	9,6
2015	4086,20	91,9	362,46	8,1
2016	4528,23	91,5	420,39	8,5
2017	5682,05	91,3	541,57	8,7
2018	6742,77	90,7	695,29	9,3
2019	8016,49	90,1	884,34	9,9
2020	8005,63	90,1	878,18	9,9
2021	9509,28	90,1	1048,94	9,9

Джерело: побудовано автором за даними [6-17]

За даними таблиці можна дійти висновку, що переважна більшість грошових витрат домогосподарств припадає саме на споживчі витрати. Неспоживчі грошові витрати в останні роки складають приблизно лише десятину усіх грошових витрат. При цьому їхня питома вага має стійку тенденцію до скорочення. Так, за 12 років вона скоротилась на 0,9 відсоткових пунктів - з 10,8% у 2010 році до 9,9% у 2021 році. За той же період питома вага споживчих грошових витрат зросла з 89,2% до 90,1% у 2021 році. В період 2015 – 2017 років питома вага споживчих грошових витрат сягає свого максимуму – перевищує 91%. Відповідно в цьому періоді мінімальною є питома вага неспоживчих грошових витрат. Хоча при цьому спостерігається постійне зростання цих категорій витрат в абсолютному грошовому вираженні.

Використовуючи аналогічний розподіл розглядатиме сукупні витрати домогосподарств України за період 2010-2021 років.

Таблиця 2.9 – Динаміка споживчих та неспоживчих сукупних витрат домогосподарств України у 2010 – 2021 роках.

Роки	Споживчі сукупні витрати		Неспоживчі сукупні витрати	
	грн.	% до загальної суми сукупних витрат	грн.	% до загальної суми сукупних витрат
2010	2765,73	90,0	306,99	10,0
2011	3118,33	90,2	337,68	9,8
2012	3265,47	93,3	236,29	6,7
2013	3444,56	90,3	369,40	9,7
2014	3707,36	91,6	341,53	8,4
2015	4602,06	92,9	349,93	7,1
2016	5331,53	93,2	388,84	6,8
2017	6634,12	92,9	505,29	7,1
2018	7655,44	92,1	653,17	7,9
2019	8826,32	91,3	843,84	8,7
2020	8693,53	91,3	830,04	8,7
2021	10265,94	91,3	977,41	8,7

Джерело: побудовано автором за даними [6-17]

Дані таблиць 2.8 та 2.9 дають можливість дійти висновку, що як для грошових, так і для сукупних витрат маємо дуже схожі тенденції. Однак показникам сукупних витрат притаманні інтенсивніші темпи зростання питомої ваги споживчих і неспоживчих сукупних витрат в їх загальній сумі. За 12 років питома вага споживчих сукупних витрат збільшилась на 1,3 відсоткових пункти, в той час як для споживчих грошових витрат аналогічне зростання становило 0,9 відсоткових пунктів. Також більшими темпами зменшувалася питома вага неспоживчих сукупних витрат в їх загальній сумі. Якщо казати про питому вагу споживчих витрат за 2010-2021 роки, то для грошових витрат вона в середньому щороку збільшувалася на 0,08%, а для сукупних витрат – на 0,13%. Для неспоживчих витрат характерна зворотна тенденція, а саме: питома вага неспоживчих грошових витрат щороку в середньому зменшувалась на 0,73%, а неспоживчих сукупних витрат – в середньому на 1,26%. Таким чином, по-перше,

спостерігаємо поступове збільшення питомої ваги і грошових, і сукупних споживчих витрат домогосподарств. При цьому питома вага споживчих сукупних витрат збільшується більшими темпами. З іншого боку, стабільними темпами зменшується питома вага грошових та сукупних неспоживчих витрат.

Порівняльну динаміку споживчих та неспоживчих грошових витрат доцільно візуалізувати у графічному вигляді. На рисунку 2.6 представлено темпи приросту споживчих та неспоживчих грошових витрат домогосподарств України за 2011-2021 роки.

Рисунок 2.6 – Темпи приросту (зменшення) споживчих та неспоживчих грошових витрат домогосподарств України за 2011 – 2021 роки (% до попереднього року)

Джерело: побудовано автором за даними [6-17]

За отриманими даними неможливо встановити наявності або відсутності певних тенденцій, але необхідно звернути увагу на певні особливості. Неспоживчі грошові витрати двічі протягом 12-річного періоду мали тенденцію до скорочення. Це спостерігаємо у 2014 році порівняно із 2013 роком (-4,4%), та у 2020 році порівняно із 2019 роком (-0,7%). В інші періоди відбувається їх щорічне зростання, максимум якого припадає на 2017-2019 роки – приріст в межах 27,2 – 28,8%. Також

поновилися тенденція до зростання після 2020 року. У 2021 році порівняно із 2020 роком неспоживчі грошові витрати зросли на 19,4%.

До 2019 року відслідковується тенденція до зростання споживчих грошових витрат (в межах від 5,4% до 25,5% у різні роки). Єдине незначне скорочення (-0,1%) можна спостерігати у 2020 році порівняно із 2019 роком. Як вже було зазначено, до цього призвела ситуація із запровадженням карантинних заходів.

Темпи приросту (зменшення) споживчих та неспоживчих сукупних витрат домогосподарств України у 2011-2021 роках представлено на рисунку 2.7.

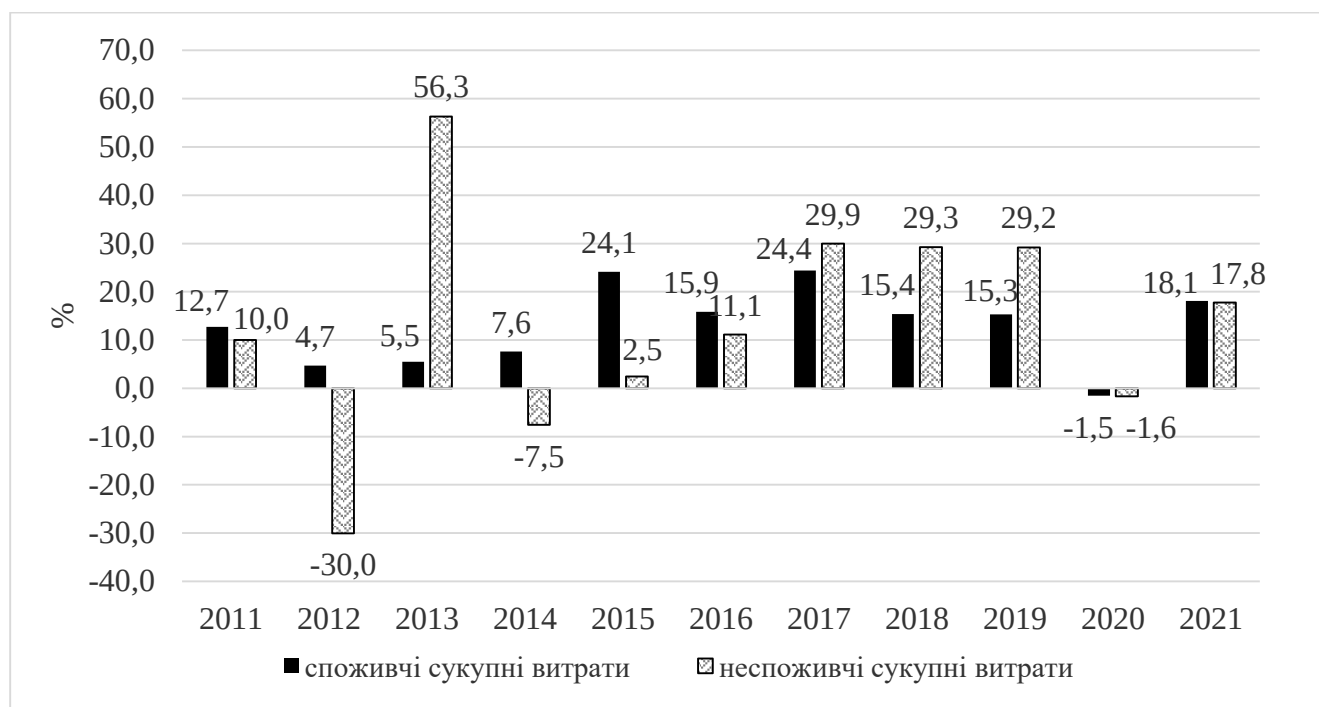

Рисунок 2.7 – Темпи приросту (зменшення) споживчих та неспоживчих сукупних витрат домогосподарств України у 2011 – 2021 роках (% до попереднього року)

Джерело: побудовано автором за даними [6-17]

Для наведених даних також неможливо визначити однозначні тенденції. Але характерною рисою є суттєві коливання показників приросту (зменшення) неспоживчих сукупних витрат. За незначним зростанням - на 10% - у 2011 році порівняно із 2010 роком спостерігаємо велике 30-відсоткове скорочення у 2012 році із наступним стрімким зростанням у 2013 році – на 56,3%. В період 2015-2019 років відбувається поступове зростання – від 2,5% до 29,9% у різні періоди.

Карантинні заходи 2020 року, як завжди призводять до скорочення, але в даному випадку незначного – лише на 1,6%. Споживчі сукупні витрати включно до 2019 року зростають з різною інтенсивністю (від 4,7% до 24,4% у різні періоди), у 2020 році зазнають незначного скорочення - на 1,5% і у 2021 році знов зростають на 18,1%.

Розглядаючи середньомісячні показники грошових та сукупних витрат в розрахунку одне домогосподарство за період 2010-2021 років, можна стверджувати, що:

- сукупні витрати щорічно зростали в середньому на 742,8 грн. або на 12,5%;
- грошові витрати щорічно зростали в середньому на 707,7 грн. або на 12,9%;
- споживчі сукупні витрати щорічно зростали в середньому на 681,8 грн. або на 12,7%;
- неспоживчі сукупні витрати щорічно зростали в середньому на 60,9 грн. або на 11,1%;
- споживчі грошові витрати щорічно зростали в середньому на 639,5 грн. або на 13%;
- неспоживчі грошові витрати щорічно зростали в середньому на 68,2 грн. або на 12,1%.

Грошові та сукупні витрати домогосподарств включають в себе дві узагальнюючі групи, а саме: споживчі і неспоживчі витрати. В свою чергу, групи споживчих і неспоживчих витрат також мають складну структуру. Наприклад, у складі споживчих сукупних витратах виділяють:

- групу продовольчих товарів;
- групу непродовольчих товарів;
- послуги.

Аналогічно у складі неспоживчих сукупних витрат також виділяють три групи, а саме:

- допомогу родичам та іншим особам;
- купівлю акцій, нерухомості, будівництво, капремонт, банківські вклади;

- інші витрати.

Враховуючи, що це є офіційно узгодженими категоріями, за такими розподілами здійснюватиме аналіз динаміки окремих категорій витрат домогосподарств України у 2010 – 2021 роках в Україні.

Динаміку споживчих сукупних витрат домогосподарств України наведено у таблиці 2.10.

Таблиця 2.10 – Споживчі сукупні витрати домогосподарств України у розподілі за основними категоріями у 2010 – 2021 роках.

(у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.)

	Продовольчі товари	Непродовольчі товари	Послуги	Споживчі сукупні витрати - разом
2010	1690,31	631,47	443,95	2765,73
2011	1892,86	711,20	514,27	3118,33
2012	1929,19	778,87	557,41	3265,47
2013	2045,63	816,45	582,48	3444,56
2014	2235,54	874,25	597,57	3707,36
2015	2794,25	1114,04	693,77	4602,06
2016	3020,83	1462,31	848,39	5331,53
2017	3647,49	1888,41	1098,22	6634,12
2018	4239,43	2138,49	1277,52	7655,44
2019	4808,71	2444,05	1573,56	8826,32
2020	4906,90	2355,19	1431,44	8693,53
2021	5491,81	2949,50	1824,63	10265,94

Джерело: побудовано автором за даними [6-17]

Не повинно викликати сумнівів, що переважна більшість усіх сукупних витрат буде спрямовуватися саме на продовольчі товари. На непродовольчі товари і послуги припадають значно менші суми сукупних витрат. Аналізуючи наявні зміни, було визначено, що середньорічні темпи приросту сукупних витрат за період 2010-2021 років становили:

- для продовольчих товарів – 11,3%;
- для непродовольчих товарів – 15,0%;

- для послуг – 13,7%.

При здійсненні таких розрахунків, враховувався 2014 рік, а в попередніх розділах роботи було показано, що саме події 2014 року доволі суттєво вплинули на динаміку зміни у домогосподарствах країни. Це мало відношення до всіх, без винятку, показників, які характеризують окремі аспекти умов життя домогосподарств. За таких умов доцільною є оцінка середньорічних темпів приросту за 2015-2021 роки – період після подій, що пов'язані із окупацією окремих територій України. Розраховані середньорічні темпи приросту сукупних витрат за період 2015-2021 років становили:

- для продовольчих товарів – 11,9%;
- для непродовольчих товарів – 17,6%;
- для послуг – 17,5%.

Результати показали, що для обох періодів співвідношення між окремими складовими споживчих сукупних витрат залишається пропорційним. Найбільші темпи приросту є характерними для групи непродовольчих товарів, наступною групою за середньорічною інтенсивністю зростання є група витрат на послуги. Остання група – сукупні витрати на продовольчі товари.

Таким чином можна зробити припущення, що події 2014 року не здійснили суттєвого впливу на загальні тенденцію по окремих групах споживчих сукупних витрат домогосподарств України.

Також необхідно враховувати, що сама логіка побудови будь-яких середньорічних показників значною мірою врівноважує коливання індивідуальних значень показників за окремі періоди. А така особливість не завжди надає можливість вчасно виявити нетипові, критичні зміни у наявних тенденціях. Тому проаналізуємо інтенсивність динаміки окремих груп сукупних споживчих витрат домогосподарств України з візуалізацією за допомогою графіку (рисунк 2.8).

Дані графіку містять більше корисної аналітичної інформації. Витрати на продовольчі товари демонструють тенденцію до зростання, у тому числі і у 2020 році. Протягом всього періоду зростання відбувається нерівномірно, а значення

показників темпів приросту коливаються від 1,9% у 2012 році до 25% у 2015 році. Карантинні заходи 2020 року вплинули на скорочення сукупних витрат на непродовольчі товари, а особливо – послуги. Темпи зменшення у цьому періоді відповідно становили 3,6% та 9%. Максимальне скорочення витрат на послуги у 2020 році пояснюється припиненням надання значної кількості послуг під час дії карантинних заходів. Стабілізація ситуації призвела до того, що вже у 2021 році тенденція змінилася, і витрати на послуги зросли на 27,5%, майже досягнувши максимального значення 2017 року. Менше скорочення у 2020 році (на 3,6%) витрат на непродовольчі витрати також, в основному, пояснюється застосуванням карантинних обмежень, які примусили населення набагато менше відвідувати магазинів непродовольчих товарів. В той же час, карантинні обмеження призвели до того, що хоча й відбулося зростання витрат на продовольчі товари, але воно було дуже незначним – на 2% у порівнянні із 2019 роком.

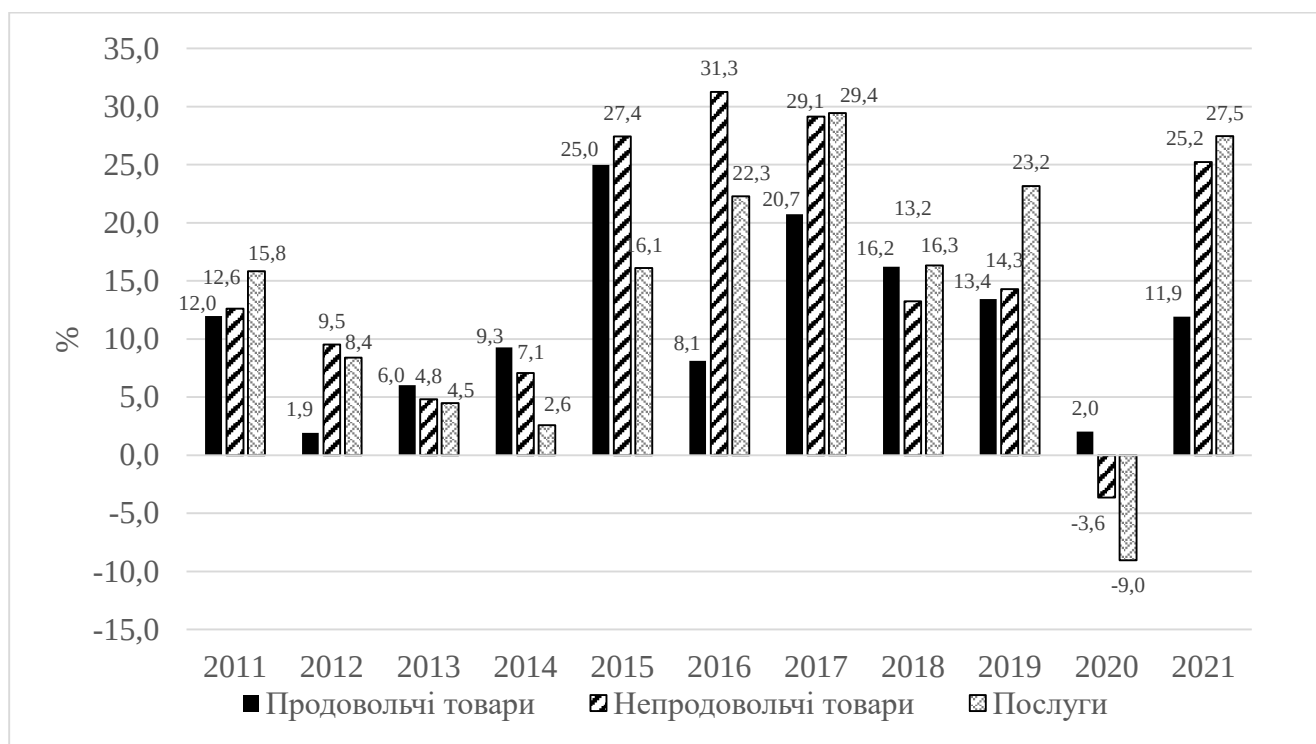

Рисунок 2.8 – Темпи приросту (зменшення) окремих категорій споживчих сукупних витрат домогосподарств України у 2011 – 2021 роках (% до попереднього року)

Джерело: побудовано автором за даними [6-17]

Максимум зростання сукупних витрат на продовольчі товари припадає на 2015 рік – 25% у порівнянні із 2014 роком, а також на 2017 рік – 20,7% у порівнянні із 2016 роком. По інших періодах значення показника темпу приросту витрат на продовольчі товари не виходять за межі 16%.

Характерною особливістю періоду 2015 – 2017 років є максимальні значення приростів сукупних витрат на непродовольчі товари. Значення показників темпів приросту за цей період відповідно становлять 27,4%, 31,3% та 29,1%. Наступне доволі високе значення – 25,2% можемо спостерігати у 2021 році у порівнянні із 2020 роком. В інші періоди значення показників темпів приросту витрат на непродовольчі товари не перевищують 14,5%, а мінімальне зростання – 4,8% - відбулося у 2013 році порівняно з 2012 роком.

Також дані рисунку 2.8 свідчать про нерівномірне зростання сукупних витрат на послуги (у вигляді хвилі). Перша хвиля має тенденцію до скорочення інтенсивності зростання з 15,8% у 2011 році порівняно із 2010 до 2,6% у 2014 році порівняно із 2013 роком. В подальшому спостерігаємо стрімке зростання: 29,4% у 2017 році порівняно із 2016 роком до наступного скорочення на 9% у 2020 році порівняно із 2019 роком. 2021 рік також характеризується високим темпом зростання сукупних витрат на послуги – на 27,5% порівняно із 2020 роком, чому сприяла стабілізація ситуації із поширенням пандемії COVID-19.

Проаналізовані вище тенденції є найважливішими, які дозволяють максимально повно охарактеризувати динаміку сукупних витрат усіх домогосподарств країни. Їх актуальність пояснюється тим, що, як представлено у таблиці 2.9, споживчі сукупні витрати складають більше, ніж 90% усіх сукупних витрат домогосподарств.

В той же час, неможливо недооцінювати іншу складову – неспоживчі сукупні витрати. Тому оцінювання загальних тенденцій щодо сукупних витрат домогосподарств неможлива без аналізу динаміки показника неспоживчих сукупних витрат.

Інформація про неспоживчі сукупні витрат домогосподарств у розподілі за їх складовими за період 2010-2021 років представлена у таблиці 2.11.

Розподіл витрат по окремих категоріях, крім категорії «інші витрати», можна вважати відносно рівномірним. Крім цього, серед неспоживчих сукупних витрат, на відміну від споживчих витрат, неможливо виділити домінуючу категорію. Щодо загальних тенденцій, то найбільші темпи зростання – 13,8% в середньому щороку – спостерігаються в категорії витрат на купівлю акцій, нерухомості, вкладів до банків тощо. Середнє щорічне зростання витрат на допомогу родичам, іншим особам становило 10,2%. Темп приросту за період 2010-2021 років в категорії інших витрат становив в середньому 4,2% щороку.

Таблиця 2.11 – Неспоживчі сукупні витрати домогосподарств України в розподілі за основними категоріями у 2010 – 2021 роках.

(у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.)

	допомога родичам, іншим особам	купівля акцій, нерухомості, будівництво, капремонт, вклади до банків	інші витрати	Неспоживчі сукупні витрати - разом
2010	114,32	133,09	59,58	306,99
2011	116,29	147,16	74,23	337,68
2012	135,41	132,16	58,72	236,29
2013	139,97	166,10	63,33	369,40
2014	147,93	131,71	61,89	341,53
2015	152,86	125,54	71,53	349,93
2016	186,74	141,73	60,37	388,84
2017	210,70	224,98	69,61	505,29
2018	262,87	313,25	77,05	653,17
2019	293,67	445,86	104,31	843,84
2020	294,38	441,43	94,23	830,04
2021	333,44	550,72	93,25	977,41

Джерело: побудовано автором за даними [6-17]

Враховуючи, що неспоживчі сукупні витрати за своїм складом являють дещо специфічну категорію, доцільним є аналіз їх динаміки у розподілі за окремими складовими.

Основна інформація за 2011-2021 роки відображена на рисунку 2.9.

Дані свідчать про те, певні специфічні особливості притаманні тенденціям окремих категорій неспоживчих сукупних витрат. Єдиною категорією, яка має лише позитивні щорічні темпи приросту – це допомога родичам та іншим особам. Темпи приросту за цією категорією в період 2010-2021 років коливаються в межах від 0,2% у 202 році до 24,8% у 2018 році. Витрати, спрямовані на придбання акцій, нерухомості тощо мають різноспрямовані тенденції. До 2015 року кожного року спостерігаємо або зростання, або зменшення. При цьому у 2013 році порівняно із 2012 роком маємо максимальний приріст -25,7%, а у 2014 році порівняно із 2013 роком - максимальне зменшення - 20,7%. В подальшому, до 2019 року відзначається стійка тенденція до зростання цієї категорії витрат – від 12,9% до 58,7%. Максимального зростання витрати досягають в період 2017-2019 років – відповідно 58,7%, 39,2% та 42,3%. Незначне скорочення є у 2020 році, що вписується в усі загальні тенденції, а у 2021 році порівняно із 2020 роком спостерігається також доволі суттєве зростання – на 24,8%.

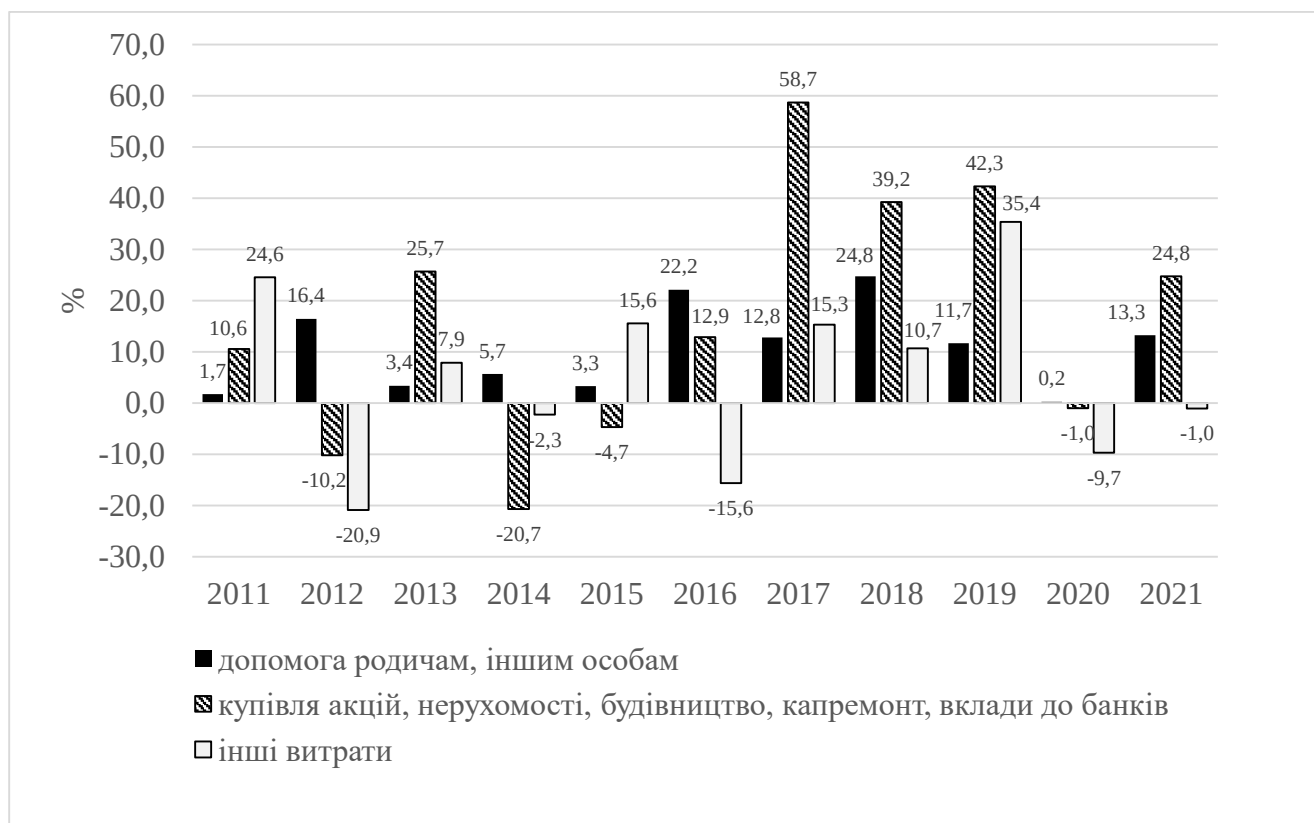

Рисунок 2.9 – Темпи приросту неспоживчих сукупних витрат домогосподарств України у 2011 – 2021 роках (% до попереднього року)

Джерело: побудовано автором за даними [6-17]

Динаміка витрат категорії «інші витрати» не дозволяє у період 2010-2021 років виділити окремі групи, тому недоцільним є її детальний розгляд.

Динаміка вартісних показників сукупних витрат є потужним інформаційним джерелом, але, на жаль, будь-який вартісний показник, зазнає впливу інфляційних процесів. Оскільки інтенсивність таких процесів значно відрізняється в окремі роки, це значно зменшує об'єктивність кінцевих результатів. Тому за ті ж самі періоди доцільно провести оцінку динаміки структури споживчих і неспоживчих сукупних витрат домогосподарств.

Враховуючи, що і споживчі, і неспоживчі сукупні витрати мають у своєму складі лише по три категорії, їх візуалізація є доцільною з використанням графічного методу.

Об'єктивні дані свідчать про поступову стійку тенденцію до скорочення питомої ваги витрат на продовольчі товари. Протягом 12 років вона зменшилась на 7,6 відсоткових пункти: з 61,1% у 2010 році до 53,5% у 2021 році. За даними рисунку 2.10 можна стверджувати, таке зменшення пов'язане із значним зростанням питомої ваги сукупних витрат на непродовольчі товари у загальній сумі сукупних споживчих витрат. За період 2010-2021 років вона зросла на 5,9 відсоткових пункти – з 22,8% у 2010 до 28,7% у 2021 році.

Питома вага сукупних витрат на послуги значно не змінилася – зросла на 1,7 відсоткових пунктів за 12 років. При цьому її коливання, на відміну від інших категорій споживчих витрат, протягом 2010-2021 років є дуже незначними. Детально зміна структури споживчих сукупних витрат за період 2010-2021 років представлена на рисунку 2.10.

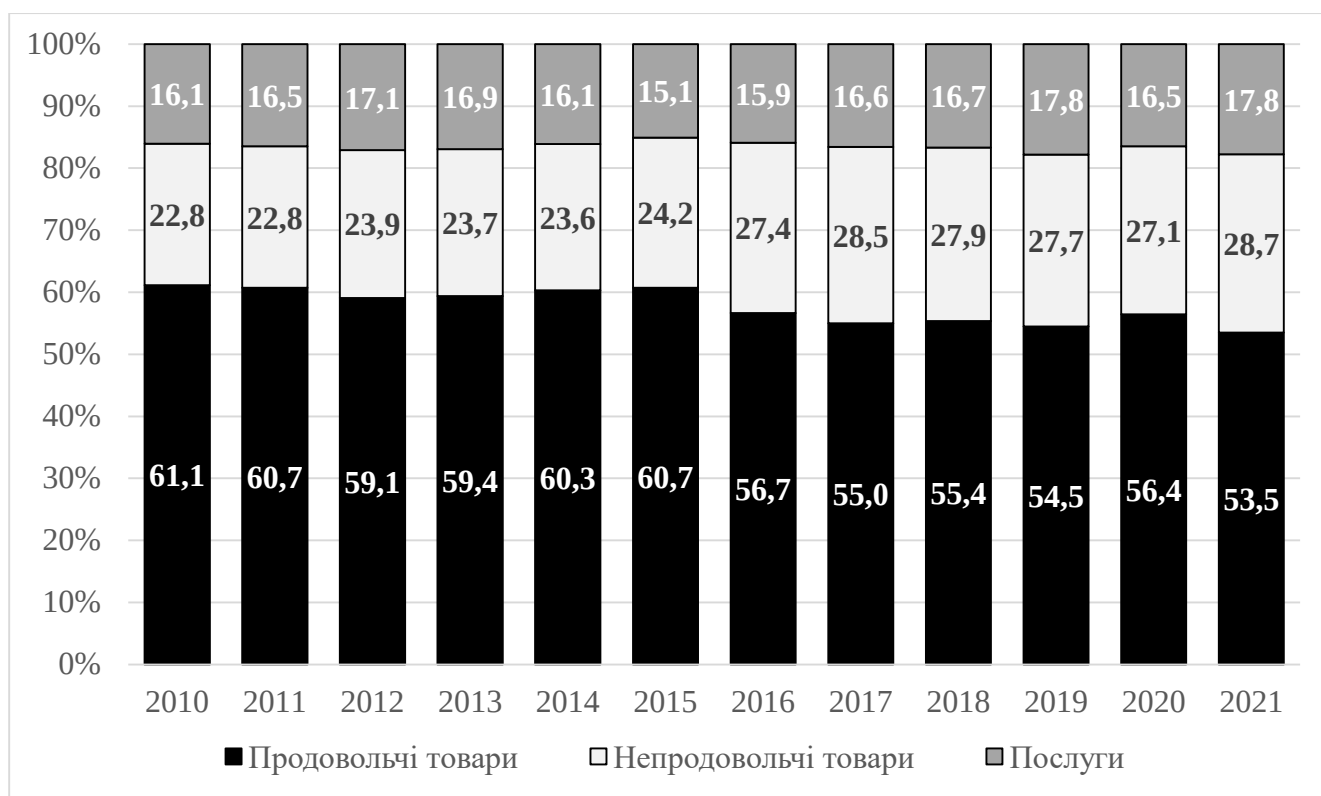

Рисунок 2.10 – Структура споживчих сукупних витрат домогосподарств України у 2010 – 2021 роках.

Джерело: побудовано автором за даними [6-17]

Структура неспоживчих сукупних витрат домогосподарств України у 2010–2021 роках представлена на рисунку 2.11.

Як вже було розглянуто вище, складові неспоживчих сукупних витрат зазнають дуже значних коливань протягом 12 років. Головною особливістю є поступове й суттєве збільшення питомої ваги витрат на допомогу родичам та іншим особам в період 2010 – 2016 років. За цей період її зростання становить 10,8 відсоткових пунктів і у 2016 році складає майже половину (48%) усіх неспоживчих сукупних витрат. За аналогічний період дуже суттєво - на 7 відсоткових пунктів – зменшується питома вага витрат на придбання акцій, нерухомості тощо. З 43,4% у 2010 році вона зменшується до 36,4% у 2016 році. З 2017 року починається абсолютно протилежна тенденція. Питома вага витрат на придбання акцій, нерухомості тощо до 2021 року збільшується на 19,9 відсоткових пунктів – до 56,3%, в той час, як питома вага допомоги родичам та іншим особам до 2021 року зменшується на 13,9 відсоткових пунктів – до 34,1%.

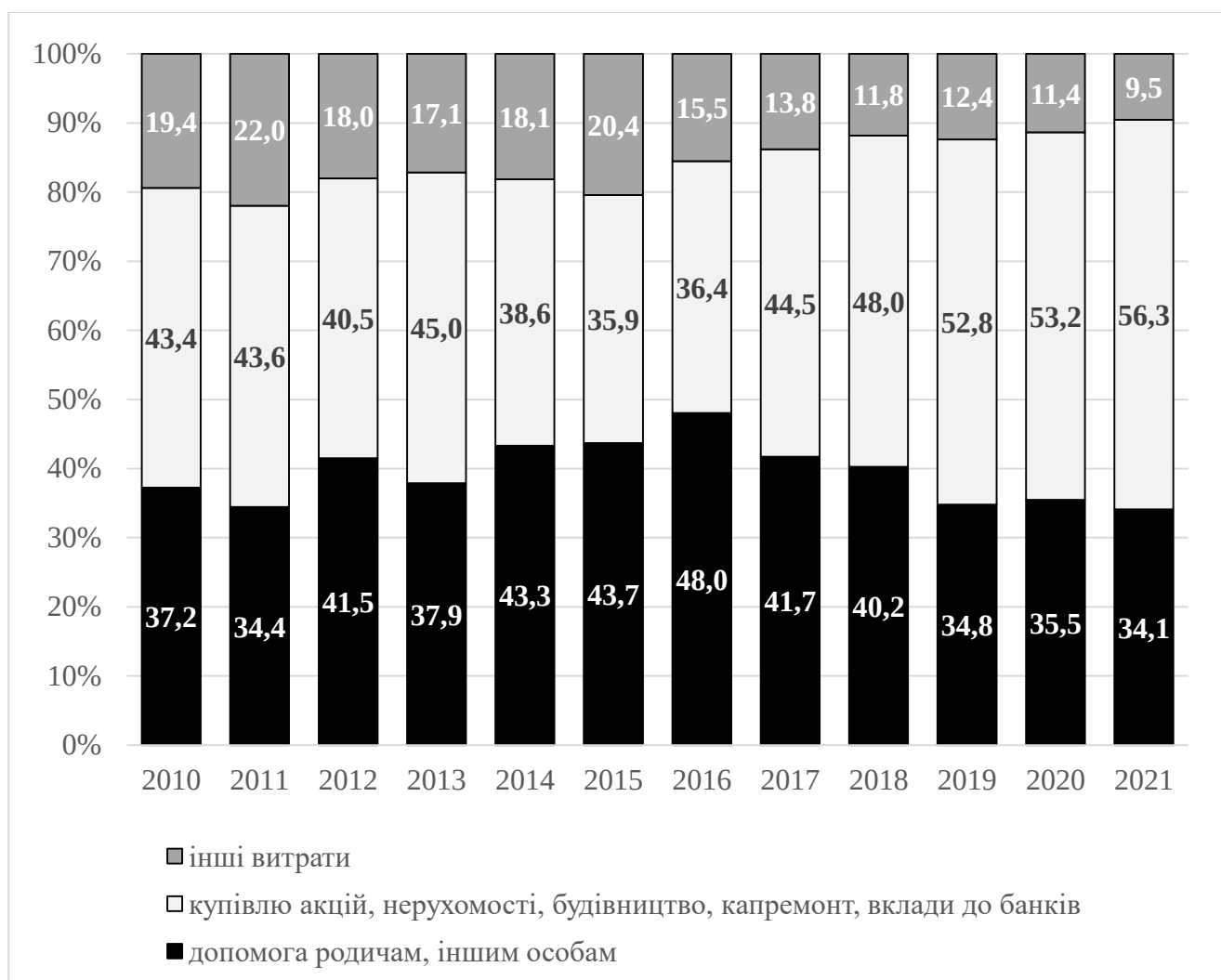

Рисунок 2.11 – Структура неспоживчих сукупних витрат домогосподарств України у 2010 – 2021 роках.

Джерело: побудовано автором за даними [6-17]

Коливання значень питомої ваги інших неспоживчих сукупних витрат до 2015 року є несуттєвими – в межах від 17,1% до 22%. Але з 2016 року вона починає зменшуватися. У 2021 році вона становить 9,5%, що майже у 2,5 рази менше її максимального значення, яке спостерігалось у 2011 році. В цілому питома вага інших витрат за 1 років зменшилась на 9,9 відсоткових пунктів – з 19,4% у 2010 до 9,5% у 2021 році.

Витрати домогосподарств, їх динаміка та структура є важливими характеристиками умов життя домогосподарств. Обсяги витрат залежать від рівня доходів, які можуть отримувати домогосподарства [30], [50]. Згідно методичних

рекомендації для аналізу рівня доходів домогосподарств при обстеженні їх умов життя використовують інформацію про доходи за наступними показниками:

1. Сума грошових доходів, яка складається з:

- оплати праці;
- доходів від підприємницької діяльності та самозайнятості;
- ренти, дивідендів тощо;
- доходів від продажу продукції особистих підсобних господарств;
- пенсій, стипендій та інших видів соціальної допомоги;
- грошової допомоги від родичів та інших осіб

2. Сума загальних доходів, яка складається з:

- грошових доходів;
- вартості спожитої продукції, яка була отримана з особистих підсобних господарств;
- суми безготівкових пільг та субсидій;
- вартість подарованих родичами або іншими особами продовольчих товарів.

Узагальнюючим показником виступає показник сукупних доходів, який складається показник загальних доходів, який є вимірником фактичних потенційних ресурсів домогосподарств, які отримані у звітному періоді, незалежно від джерел надходження та складається з:

- суми загальних доходів;
- грошових надходжень від продажу особистого та домашнього майна, нерухомості тощо;
- суми використаних заощаджень у звітному періоді.

За даними офіційної статистики загальні доходи поділяють на дві великих групи – грошові доходи та негрошові доходи.

Динаміку цих категорій витрат за 2018-2021 роки представлено у таблиці 2.12.

Таблиця 2.12 – Загальні доходи домогосподарств України в розподілі за основними категоріями за 2018 – 2021 роки.

Роки	Грошові доходи		Негрошові доходи	
	у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.	% до загальної суми сукупних ресурсів	у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.	% до загальної суми сукупних ресурсів
2018	8904,14	89,9	816,10	8,2
2019	11145,04	92,0	705,71	5,8
2020	11670,59	93,9	577,21	4,6
2021	13616,48	94,0	631,44	4,4

Джерело: побудовано автором за даними [14-17]

Дані таблиці свідчать про те, що більше, ніж на 90% сукупні ресурси складаються саме з грошових доходів. Лише незначну питому вагу мають негрошові доходи і зовсім незначну – категорії доходів, пов’язані з грошовими надходженнями від продажу особистого та домашнього майна, нерухомості тощо, а також суми використаних заощаджень. При цьому за 4 роки спостерігається тенденція до зростання питомої ваги грошових доходів у сукупних ресурсах домогосподарств. За період 2018-2021 років питома вага зросла з 89,9% до 94,0%, в грошовому вираженні приріст становив 4712,34 грн. Але, як зазначалося вище, на вартісні показники здійснює значний вплив індекс інфляції, тому пряме порівняння різних періодів не завжди дає коректні результати. Але в даному випадку характерною рисою є саме збільшення питомої ваги грошових доходів у сукупних ресурсах.

Питома вага негрошових доходів у складі ресурсів домогосподарств є незначною – у 2018 році її значення становить лише 8,2%. При цьому до 2021 року вона скорочується майже удвічі – до 4,4%. Тобто для сучасних домогосподарств негрошові доходи складають менше 1/20 частини усіх сукупних ресурсів.

Як і у випадку для категорій витрат домогосподарств, інтенсивність динаміки грошових та негрошових доходів доцільно візуалізувати з використанням графічного методу (рисунок 2.12)

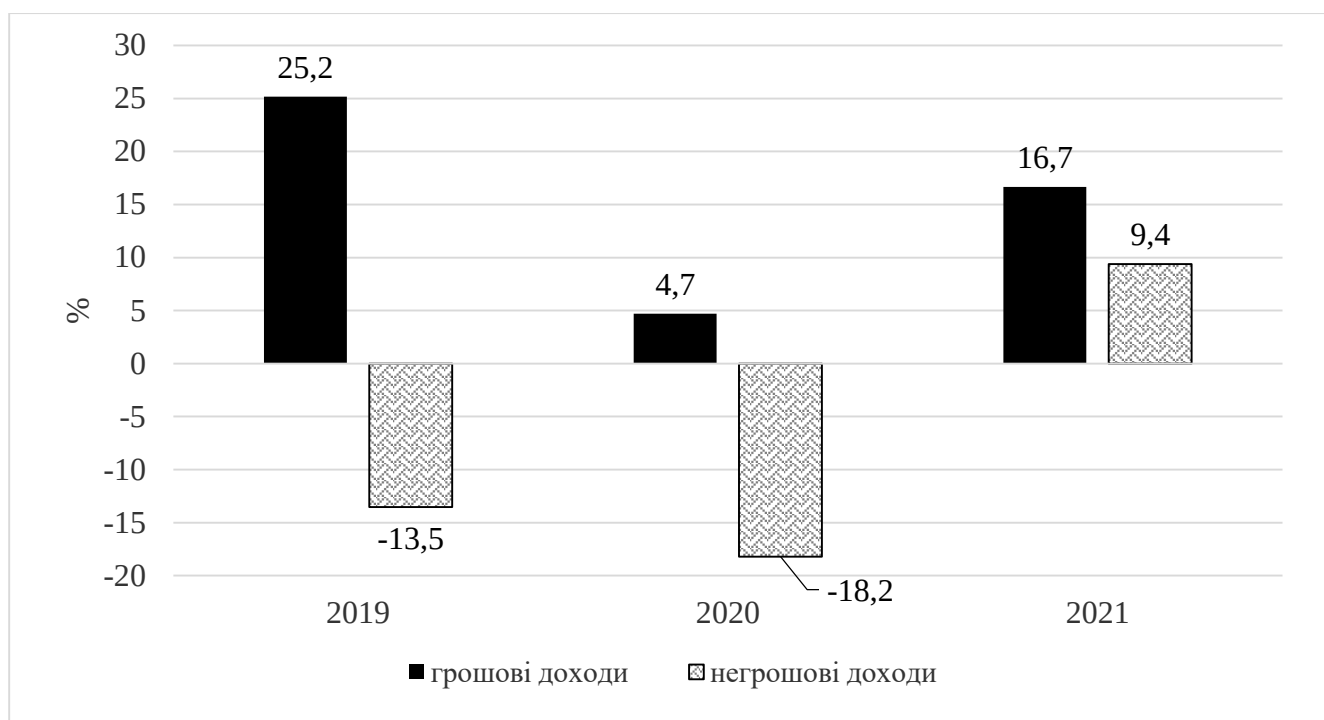

Рисунок 2.12 – Темпи приросту (зменшення) грошових та негрошових доходів домогосподарств України за 2019 – 2021 роки (% до попереднього року)

Джерело: побудовано автором за даними [14-17]

Результати показують, що приріст притаманний лише категорії грошових доходів. Його максимальний приріст – 25,2% припадає на 2019 рік. Цілком логічно, що у 2020 році порівняно із 2019 роком спостерігається дуже незначний приріст грошових доходів, оскільки застосовуються карантинні обмеження з відповідними наслідками. У 2021 році знов спостерігаємо доволі високі темпи зростання грошових доходів – на 16,7%. Негрошові доходи до 2020 року демонструють стійку тенденцію до скорочення – 13,5% у 2019 та 18,2% у 2020 роках. Але вже у 2021 році темп їх приросту становить 9,4%.

Оскільки показано, що максимальну роль у формуванні сукупних ресурсів відіграють саме грошові доходи, доцільно розглянути їх в розподілі за складовими, які виділяються офіційною статистикою. Такі дані за 2018-2021 роки представлено в таблиці 2.13.

Таблиця 2.13 – Грошові доходи домогосподарств України у розподілі за основними категоріями у 2018 – 2021 роках.

(у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.)

	2018	2019	2020	2021
Оплата праці	5391,23	6945,10	7245,31	8659,49
Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	592,77	792,91	714,86	827,95
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	248,40	291,08	267,74	362,55
Доходи від власності (дивіденди від акцій та інших цінних паперів, відсотки по вкладах, доходи від здачі внайми нерухомості тощо)	130,30	128,57	151,72	178,14
Пенсії	1734,42	1982,59	2236,90	2511,07
Стипендії	30,11	33,67	26,21	34,39
Допомоги, пільги, субсидії та компенсаційні виплати, надані готівкою	203,04	289,36	326,23	337,95
Грошова допомога від родичів та інших осіб	399,21	461,40	411,75	466,84
Аліменти	22,70	33,40	29,91	26,06
Інші грошові доходи	151,96	186,96	259,96	212,04
Разом грошові доходи	8904,14	11145,04	11670,59	13616,48

Джерело: побудовано автором за даними [14-17]

За даними таблиці можна дійти висновку, що серед 10 категорій, які входять до складу показника грошових доходів домогосподарств, найвагомішими за своїми внесками є:

- оплата праці;
- пенсії;
- доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості;
- грошова допомога від родичів та інших осіб.

Інші категорії є менш вагомими, але слід зазначити, що динаміка структури наведених показників розглядатиметься далі, у наступному розділі даної роботи.

Динаміку наведених показників за 2019-2021 роки представимо у таблиці 2.14.

Таблиця 2.14 – Темпи приросту (зменшення) грошових доходів домогосподарств України у розподілі за основними категоріями за 2019 – 2021 роки.

(% до попереднього року)

	2019	2020	2021	В середньому за рік
Оплата праці	28,8	4,3	19,5	17,1
Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	33,8	-9,8	15,8	11,8
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	17,2	-8,0	35,4	13,4
Доходи від власності (дивіденди від акцій та інших цінних паперів, відсотки по вкладах, доходи від здачі внайми нерухомості тощо)	-1,3	18,0	17,4	11,0
Пенсії	14,3	12,8	12,3	13,1
Стипендії	11,8	-22,2	31,2	4,5
Допомоги, пільги, субсидії та компенсаційні виплати, надані готівкою	42,5	12,7	3,6	18,5
Грошова допомога від родичів та інших осіб	15,6	-10,8	13,4	5,4
Аліменти	47,1	-10,4	-12,9	4,7
Інші грошові доходи	23,0	39,0	-18,4	11,7
Разом грошові доходи	25,2	4,7	16,7	15,2

Джерело: побудовано автором за даними [14-17]

Головною особливістю, яку можна спостерігати за даними таблиці 2.14, є те, що середньорічний темп зростання по всіх категоріях є додатній. Тобто щороку в середньому відбувалось зростання кожної категорії грошових доходів. Але в межах кожного з періодів тенденції виявлялися різноспрямованими. Не вимагає пояснень ситуація з 2020 роком, коли темпи приросту по багатьох категоріях або уповільнилися, або взагалі стали від’ємними. В той же час для цього періоду характерні деякі особливості. Наприклад, дуже значними темпами зросли доходи від власності (на 18%) та інші грошові доходи (на 39%). Значними темпами

зростали у 2021 році доходи від продажу сільськогосподарської продукції (35,4%), стипендії (31,2%), оплата праці (19,5%).

Щодо середньорічних показників важко надати перевагу певній категорії доходів, але слід відзначити, що найбільшими темпами відбувалося зростання для допомог, пільг, субсидій та компенсаційних виплат, наданих готівкою (щороку в середньому на 18,5%), а також оплати праці (щороку в середньому на 17,1%). В цілому ж грошові доходи домогосподарств за період 2019-2021 років щороку в середньому зростали на 15,2%.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ДОХОДІВ ТА ВИТРАТ ДОМОГОСПОДАРСТВ

3.1. Аналіз інтенсивності структурних змін у складі основних категорій доходів та витрат домогосподарств

В попередньому розділі роботи було здійснено аналіз структури та тенденції витрат та доходів домогосподарств за двома узагальнюючими категоріями – споживчі та неспоживчі витратами, а також за їх основними підгрупами, а саме:

- витратами на продовольчі товари;
- витратами на непродовольчі товари;
- витратами на послуги;
- витратами на допомогу родичам та іншим особам;
- витратами на купівлю акцій, придбання нерухомості, будівництво, капремонт, вклади до банків;
- іншими витратами.

Паралельно з цим за даними офіційної статистики можна розглянути вищенаведені категорії за поглибленим рівнем деталізації [37], [38]. В свою чергу це надасть змогу підвищити об'єктивність загальної оцінку різних категорій витрат домогосподарств. Оскільки вище було доведено, що максимальна питома вага у сукупних витратах належить саме грошовим витратам, доцільно при аналізі структури витрат використовувати дані про грошові витрати домогосподарств.

Офіційна статистика склад споживчих грошових витрат розглядає за наступними групами [35], [45]:

- продукти харчування та безалкогольні напої;
- алкогольні напої;
- тютюнові вироби;

- одяг і взуття;
- житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива;
- предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла;
- охорона здоров'я;
- транспорт;
- зв'язок;
- відпочинок і культура;
- освіта;
- ресторани та готелі;
- різні товари та послуги.

Неспоживчі грошові витрати прийнято деталізувати за такими групами [35], [45]:

- витрати на особисте підсобне господарство;
- допомога родичам, іншим особам;
- купівля нерухомості;
- капітальний ремонт, будівництво житла та інших будівель;
- купівля акцій, сертифікатів, валюти, вклади до банків;
- аліменти;
- податки, збори, внески;
- інші витрати.

За наведеними розподілами у даній роботі будемо розглядати структуру витрат домогосподарств України за період 2018-2021 років.

Оскільки офіційна інформація подається у розподілі на споживчі та неспоживчі витрати, то структури розглядатиме окремо по цих категоріях.

Найвагомішою складовою виступає група витрат на продукти харчування та безалкогольні напої. Її питома вага складає майже половину усіх споживчих грошових витрат, але демонструє загальну тенденцію до скорочення.

Таблиця 3.1 – Структура споживчих грошових витрат домогосподарств України у 2018 – 2021 роках.

(% до загальної суми споживчих грошових витрат)

	2018	2019	2020	2021
Продукти харчування та безалкогольні напої	50,8	49,9	47,8	46,8
Алкогільні напої	1,4	1,5	1,3	1,2
Тютюнові вироби	2,5	2,6	2,4	2,4
Одяг і взуття	7,0	6,8	6,5	5,7
Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	14,7	14,8	16,5	17,8
Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	2,5	2,6	2,2	2,6
Охорона здоров'я	4,6	4,8	4,8	5,4
Транспорт	4,3	4,3	5,5	5,2
Зв'язок	3,0	3,1	3,4	4,0
Відпочинок і культура	2,0	2,1	2,0	1,9
Освіта	1,3	1,2	1,3	1,2
Ресторани та готелі	2,8	2,9	3,1	2,1
Різні товари та послуги	3,1	3,3	3,1	3,7
Разом споживчі грошові витрати	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: побудовано автором за даними [14-17]

У 2021 порівняно із 2018 роком вона скоротилась на 4 відсоткових пункти. Другою за значенням питомої ваги є витрати на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива. Вона, навпаки, за останні 4 роки збільшилась на 3,1 відсоткових пункти. Питома вага усіх інших категорій не перевищує 10% і має різноспрямовані тенденції.

Для оцінки загальних змін у структурі споживчих грошових витрат відобразимо інтенсивність її змін у таблиці 3.2.

Суттєві зміни притаманні періоду 2020 року, коли вплив пандемії COVID-19 на більшість соціально-економічних показників був дуже високим. Показовим виявилось скорочення питомої ваги витрат на транспорт, відпочинок, ресторани та готелі у 2020 році. Ключовий фактор - карантинні обмеження, запроваджені з 12 березня 2020 року. Ці ж заходи сприяли збільшенню у 2020 році питомої ваги

витрат на зв'язок – її збільшення становило 20%. Відповідно у 2021 році при послабленні карантинних обмежень ці тенденції змінилися на зворотні.

Таблиця 3.2 – Темпи приросту (зменшення) питомої ваги споживчих грошових витрат домогосподарств України за 2019 – 2021 роки.

(% до попереднього періоду)

	2019	2020	2021	у середньому за рік
Продукти харчування та безалкогольні напої	-4,3	2,8	-4,7	-1,0
Алкогільні напої	-7,6	1,9	-12,7	-1,7
Тютюнові вироби	-6,2	11,9	-11,5	-0,5
Одяг і взуття	-4,3	-12,2	-0,7	-2,5
Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	11,0	2,5	5,3	2,5
Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	-15,5	20,4	-1,4	0,4
Охорона здоров'я	0,0	4,0	8,3	2,0
Транспорт	28,6	-17,4	14,6	2,3
Зв'язок	8,0	20,0	-1,7	3,8
Відпочинок і культура	-7,6	-8,0	5,8	-0,6
Освіта	5,8	-20,2	14,9	-1,3
Ресторани та готелі	8,1	-41,2	13,6	-3,6
Різні товари та послуги	-4,9	3,4	14,5	2,3

Джерело: побудовано автором

В той же час спостерігається негативна тенденція, щодо збільшення у карантинний період питомої ваги витрат на алкогольні напої та на тютюнові вироби – відповідно на 1,9% та 11,9%. Хоча вже у 2021 році питома вага цих витрат зазнає суттєвого скорочення. Також запровадженням карантинних обмежень в основному можна пояснити значні темпи скорочення витрат домогосподарств на одяг і взуття та освіту. Але, якщо у 2021 році питома вага витрат на освіту знов почала зростати, витрати на одяг та взуття продовжують зменшуватися, хоча й набагато меншими темпами. Аналогічну тенденцію демонструє у карантинний період питома вага витрат на предмети домашнього вжитку, побутову техніку та поточне утримання

житла. Темп приросту фіксується на рівні 20,4%. Але вже у 2021 році спостерігається зменшення на 1,4%.

Характерною особливістю для структури витрат є те, що питома вага витрат на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива після суттєвого зростання у 2019 році на 11%, в подальшому збільшувалася з набагато меншою інтенсивністю.

Єдина стійка негативна тенденція спостерігається для питомої ваги витрат домогосподарств на одяг і взуття. З 2018 року вона поступово скорочується відповідно на 4,3%, 12,2% та 0,7%.

Оцінка загальних тенденцій питомої ваги по окремих категоріях споживчих грошових витрат, показала, що є певні негативні моменти, а саме:

- поступово зменшується питома вага витрат на продукти харчування та безалкогольні напої – щорічно в середньому на 1%;
- зменшується питома вага витрат на одяг і взуття – щорічно в середньому на 3,2%;
- зменшується питома вага витрат на освіту – щорічно в середньому на 4%.

Аналогічні тенденції до щорічного зменшення мають показники питомої ваги витрат на відпочинок і культуру (щорічно в середньому на 0,6%) та ресторани та готелі (щорічно в середньому 3,6%). Але, як було зазначене вище, головний чинник цього - впроваджені карантинні обмеження в Україні і світі. Тим більше, що у 2021 році тенденції знов стають позитивними.

Також слід відзначити, що доволі суттєвими темпами (щороку в середньому на 3,8% зростала питома вага витрат на зв'язок.

Загальні зміни у структурі споживчих грошових витрат виявилися несуттєвими. В цілому структура споживчих грошових витрат домогосподарств змінилася в середньому:

- у 2019 році порівняно із 2018 роком – на 0,84 відсоткових пунктів;
- у 2020 році порівняно із 2019 роком – на 0,68 відсоткових пунктів;
- у 2021 році порівняно із 2020 роком – на 0,75 відсоткових пунктів.

В цілому середні зміни за 2018-2021 роки становили 0,96 відсоткових пунктів.

Дані про структуру неспоживчих грошових витрат домогосподарств України у 2018-2021 роках представлено у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3 – Структура неспоживчих грошових витрат домогосподарств України у 2018 – 2021 роках.

(% до загальної суми неспоживчих грошових витрат)

	2018	2019	2020	2021
Витрати на особисте підсобне господарство	19,1	16,2	16,9	15,9
Допомога родичам, іншим особам	32,6	28,7	29,2	27,9
Купівля нерухомості	2,4	4,7	0,1	0,7
Капітальний ремонт, будівництво житла та інших будівель	3,4	4,5	2,7	3,2
Купівля акцій, сертифікатів, валюти, вклади до банків	39,2	41,3	47,5	48,7
Аліменти	1,0	2,2	1,4	0,9
Податки, збори, внески	0,2	0,4	0,3	0,1
Інші витрати	2,1	2,0	2,0	2,8
Разом неспоживчі грошові витрати	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: побудовано автором за даними [14-17]

Серед неспоживчих грошових витрат можна виділити дві домінуючі групи. Перша, це витрати на купівлю акцій, сертифікатів, валюти, вклади до банків. Їхня питома вага демонструє стійку тенденцію до зростання і з 2018 до 2021 року зросла на 9,5 відсоткових пунктів і у 2021 році становила майже половину усіх витрат - 48,7%. На другому місці рейтингу витрати на допомогу родичам та іншим особам. Їх питома вага є значною, хоча й демонструє тенденцію до скорочення. З 2018 до 2021 року вона скоротилась на 4,7 відсоткових пунктів, але зберегла за собою в рейтингу другу позицію.

На третій позиції рейтингу витрати на особисте підсобне господарство. Питома вага цієї категорії зменшується з 19,1% у 2018 році до 15,9% у 2021 році - на 3,2 відсоткових пункти. Але все одно залишає за собою третю рейтингову позицію.

Серед особливостей також слід звернути увагу на динаміку питомої ваги витрат на купівлю нерухомості. До 2019 року вона збільшується на 2,3 відсоткових пунктів – з 2,4% до 4,7%. Далі у 2020 році її питома вага у загальних неспоживчих грошових витратах зменшується на 4,6 відсоткових пунктів і у 2020 році становить лише 0,1%. У 2021 році відбувається певне зростання, але несуттєве – до 0,7%.

Таблиця 3.4 – Темпи приросту (зменшення) питомої ваги неспоживчих грошових витрат домогосподарств України за 2019 – 2021 роки.

(% до попереднього періоду)

	2019	2020	2021	у середньому за рік
Витрати на особисте підсобне господарство	-15,1	4,1	-6,2	-2,0
Допомога родичам, іншим особам	-11,8	1,7	-4,6	-1,8
Купівля нерухомості	93,4	-98,7	996,0	-45,6
Капітальний ремонт, будівництво житла та інших будівель	30,4	-39,4	16,0	-3,8
Купівля акцій, сертифікатів, валюти, вклади до банків	5,3	15,1	2,5	3,2
Аліменти	111,6	-37,1	-37,3	4,9
Податки, збори, внески	163,1	-37,6	-58,9	8,6
Інші витрати	-3,0	-1,3	42,1	-0,7

Джерело: побудовано автором

За даними таблиці 3.4 можна спостерігати певні суттєві особливості. У 2019 році дуже значно, більше ніж у 2,5 рази збільшується питома вага витрат на податки, збори, внески. Також, більше ніж у 2 рази зростає питома вага витрат на аліменти. Дещо менше, ніж у 2 рази збільшилася питома вага витрат на купівлю нерухомості до 2019 року. Але у наступному 2020 році відбувається її зменшення аналогічними темпами. Нестабільною можна вважати тенденцію питомої ваги витрат на капітальний ремонт, будівництво житла та інших будівель. Зростання на 30,4% у 2019 році змінюється аналогічним зменшенням у 2020 році і знову збільшується у 2021 році на 16%.

Аналізуючи середньорічні зміни слід звернути увагу на дві особливості: значне середньорічне зменшення питомої ваги витрат на купівлю нерухомості – щороку в середньому на 45,6% та зменшення питомої ваги витрат на капітальний ремонт, будівництво житла та інших будівель – щороку в середньому на 3,8%.

Щодо узагальнених даних про структурні зміни для неспоживчих грошових витрат, то вони виявилися інтенсивнішими, ніж для споживчих грошових витрат домогосподарств. У 2019 році порівняно із 2018 роком структура неспоживчих грошових витрат домогосподарств змінилася в середньому на 2,09 відсоткових пунктів, у 2020 порівняно з 2019 роком зміни становили в середньому 2,84 відсоткових пунктів, у 2021 порівняно з 2020 роком – в середньому 0,86 відсоткових пунктів. За період 2018-2020 років структура неспоживчих грошових витрат домогосподарств України змінилась в середньому на 3,97 відсоткових пунктів, що свідчить про їх доволі високу інтенсивність.

Як було показано у попередньому розділі роботи, грошові доходи домогосподарств також мають складну структуру, тому доцільно здійснити її аналіз за підходом, що був використаний для показника витрат домогосподарств.

Вище було зазначене, що в структурі сукупних ресурсів домогосподарств максимальна питома вага – понад 90% - належить грошовим доходам, біля 5% припадає на негрошові доходи, а все інше - доходи від продажу особистого і домашнього майна, продажу нерухомості, використання заощаджень, позики та повернені домогосподарству борги. Динаміку структури основних категорій доходів домогосподарств представимо у вигляді наступного графіка (рисунок 3.1).

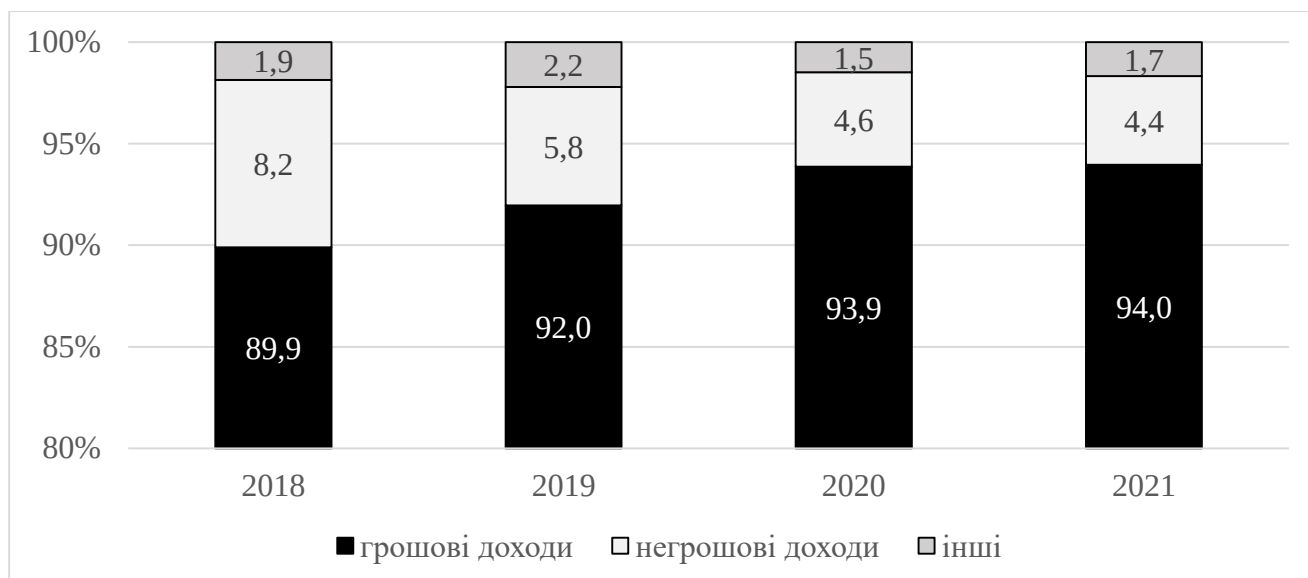

Рисунок 3.1 – Динаміка структури сукупних ресурсів домогосподарств України за 2018 – 2021 роки.

Джерело: побудовано автором за даними [14-17]

Як й зазначалося вище, суттєвих змін зазнають показники питомої ваги грошових та негрошових доходів. Категорія «інші» має дуже незначну питому вагу, яка також має тенденцію до скорочення. Кількісну оцінку інтенсивності динаміки структури представлено на рисунку 3.2.

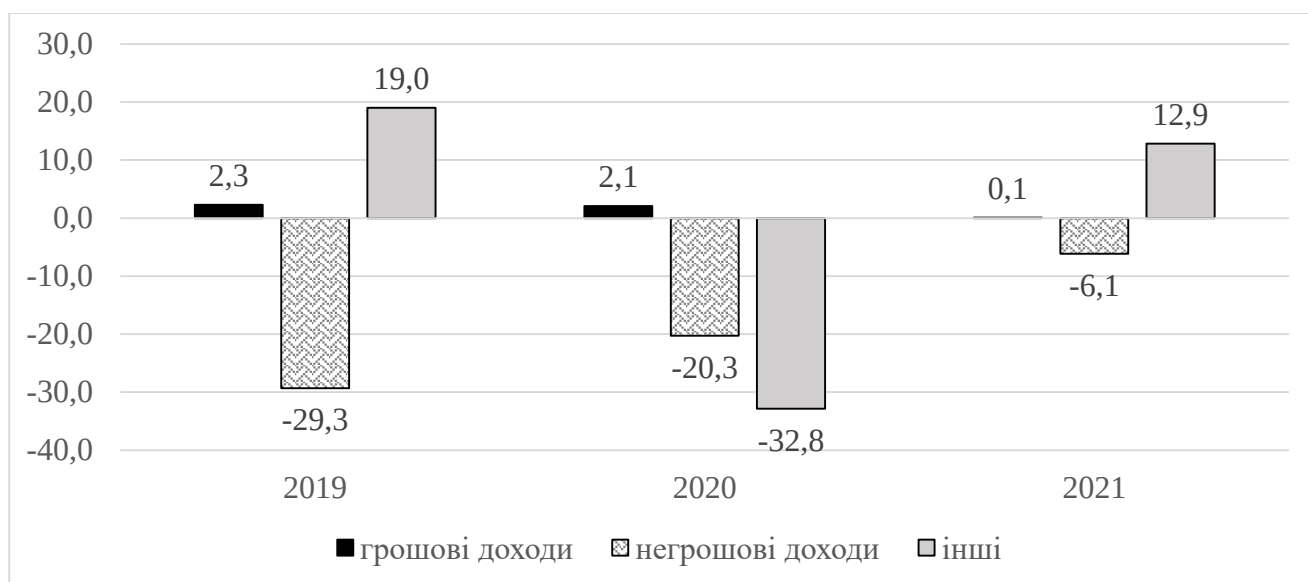

Рисунок 3.2 – Темпи приросту (зменшення) складових грошових доходів домогосподарств України за 2019 – 2021 роки (% до попереднього року).

Джерело: побудовано автором за даними [14-17]

Результати показали, що спостерігається уповільнення зростання питомої ваги грошових доходів у складі сукупних ресурсів, але тенденція залишається у 2021 році ще позитивною. Протягом усіх років суттєво скорочується питома вага негрошових доходів, але цей процес відбувається з уповільненням. Якщо у 2019 році порівняно із 2018 роком вони зменшились на 29,3%, то у 2021 році порівняно із 2020 роком лише на 6,1%. Питома вага інших складових сукупних ресурсів зазнала суттєвого скорочення лише у «карантинному» 2020 році – на 32,8%. В інших періодах вона зростала доволі суттєвими темпами.

Враховуючи структуру сукупних ресурсів домогосподарств, доцільно проаналізувати її зміни за категоріями грошових та негрошових доходів, оскільки саме вони більшою мірою формують сукупні ресурси домогосподарств України.

Таблиця 3.5 – Структура грошових доходів домогосподарств України у 2018 – 2021 роках.

(% до загальної суми грошових доходів)

	2018	2019	2020	2021
Оплата праці	60,5	62,3	62,1	63,6
Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	6,7	7,1	6,1	6,1
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	2,8	2,6	2,3	2,7
Доходи від власності (дивіденди від акцій та інших цінних паперів, відсотки по вкладах, доходи від здачі внайми нерухомості тощо)	1,5	1,2	1,3	1,3
Пенсії	19,5	17,8	19,2	18,4
Стипендії	0,3	0,3	0,2	0,3
Допомоги, пільги, субсидії та компенсаційні виплати, надані готівкою	2,3	2,6	2,8	2,5
Грошова допомога від родичів та інших осіб	4,5	4,1	3,5	3,4
Аліменти	0,3	0,3	0,3	0,2
Інші грошові доходи	1,7	1,7	2,2	1,6
Разом грошові доходи	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: побудовано автором за даними [14-17]

Основним джерелом грошових доходів домогосподарств залишається оплата праці. Її питома вага не є меншою за 60% і поступово зростає. У 2021 році порівняно із 2018 роком вона зросла на 3,1 відсоткових пункти до 63,6%. Втричі меншою є питома вага пенсій. Але з роками вона має тенденцію до скорочення. Її значення 18,4% у 2021 році є на 1,1 відсоткових пунктів менше, ніж було у 2018 році. Питома вага більшості інших категорій незначно скорочується. Мінімальна питома вага у складі грошових доходів домогосподарств припадає на стипендії та аліменти. У різні роки її значення коливаються на рівні 0,2-0,3%.

Інтенсивність динаміки структури грошових доходів домогосподарств України за наведений період представимо у таблиці 3.6.

Таблиця 3.6 – Темпи приросту (зменшення) питомої ваги окремих категорій грошових доходів домогосподарств України за 2019 – 2021 роки.

(% до попереднього року)

	2019	2020	2021	В середньому за рік
Оплата праці	2,9	-0,4	2,4	1,7
Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	6,9	-13,9	-0,7	-3,0
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	-6,4	-12,2	16,1	-1,5
Доходи від власності (дивіденди від акцій та інших цінних паперів, відсотки по вкладах, доходи від здачі внайми нерухомості тощо)	-21,2	12,7	0,6	-3,7
Пенсії	-8,7	7,7	-3,8	-1,8
Стипендії	-10,7	-25,7	12,5	-9,3
Допомоги, пільги, субсидії та компенсаційні виплати, надані готівкою	13,9	7,7	-11,2	2,9
Грошова допомога від родичів та інших осіб	-7,7	-14,8	-2,8	-8,6
Аліменти	17,6	-14,5	-25,3	-9,1
Інші грошові доходи	-1,7	32,8	-30,1	-3,0

Джерело: побудовано автором за даними [14-17]

Одразу привертає увагу той факт, що лише по двох складових – оплаті праці та допомогам, пільгам тощо маємо позитивні середньорічні прирости питомої ваги. При цьому в межах окремих періодів, спостерігаються різноспрямовані тенденції. Так, наприклад, питома вага доходів від оплати праці у 2020 році порівняно із 2019 роком скоротилась на 0,4%, але щороку в середньому зростала на 1,7%. Питома вага допомоги, пільг тощо, навпаки, суттєво – на 11,2% зменшалась у 2021 році, при позитивному середньорічному зростанні в середньому на 2,9%. Дуже значні середньорічні темпи зменшення питомої ваги спостерігаються для таких складових як стипендії, грошова допомога від родичів, аліменти. Але не дивлячись на такі тенденції ключовими складовими грошових доходів домогосподарств залишаються:

- оплата праці;
- доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості;
- доходи від продажу сільськогосподарської продукції.

Якщо казати про узагальнені структурні зміни, то слід відзначити, що вони виявилися не занадто суттєвими. У 2019 порівняно із 2018 роком структура грошових доходів домогосподарств України змінилась в середньому на 0,81 відсоткових пунктів, у 2020 порівняно із 2019 роком – в середньому на 0,61 відсоткових пунктів, у 2021 порівняно із 2020 роком – в середньому на 0,59 відсоткових пунктів. Тобто інтенсивність структурних змін ставала меншою. В цілому за період 2018-2021 років структура грошових доходів домогосподарств України змінилась в середньому на 1,09 відсоткових пунктів.

Негрошові доходи мають у своєму складі значно меншу кількість категорій – лише 5, тобто у 2 рази менше, ніж для грошових витрат.

Структура негрошових доходів домогосподарств є дуже мінливою. Максимальною питома вага є для показника вартості спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель – з 45,8% у 2018 році вона зростає майже до 70% у 2021 році. Також дуже суттєво – на 5,6

відсоткових пунктів – зростає питома вага показника грошової оцінки допомоги від родичів та інших осіб продовольчими товарами.

Таблиця 3.7 – Структура негрошових доходів домогосподарств України у 2018 – 2021 роках.

(% до загальної суми негрошових доходів)

	2018	2019	2020	2021
Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель	45,8	61,2	70,5	69,6
Пільги та субсидії безготівкові на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії та палива	33,7	12,5	2,4	2,1
Пільги безготівкові на оплату товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку тощо	2,4	3,3	2,2	3,7
Пільги безготівкові на оплату послуг транспорту, зв'язку	2,2	3,5	2,5	3,1
Грошова оцінка допомоги від родичів та інших осіб продовольчими товарами	15,9	19,5	22,4	21,5
Разом негрошові доходи	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: побудовано автором за даними [14-17]

В той же час, більше ніж у 16 разів зменшується питома вага пільги та субсидії безготівкові на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії та палива. Якщо у 2018 році вона становила третину усіх негрошових доходів – 33,7%, то у 2021 році її питома вага становить лише 2,1%. Питома вага інших категорій негрошових доходів домогосподарств залишалась майже незмінною.

Узагальнюючі структурні зміни для негрошових доходів населення виявилися найінтенсивнішими серед усіх інших сукупностей, що розглядалися раніше. У 2019 порівняно із 2018 роком структура негрошових доходів домогосподарств України змінилась в середньому на 11,9 відсоткових пунктів, у 2020 порівняно із 2019 роком – в середньому на 6,3 відсоткових пунктів, у 2021 порівняно із 2020 роком – в середньому на 0,9 відсоткових пунктів. Тобто

інтенсивність структурних змін, як і для грошових доходів, ставала меншою. В цілому за період 2018-2021 років структура негрошових доходів домогосподарств України змінилась в середньому на 17,9 відсоткових пунктів.

3.2. Аналіз впливу окремих факторів на варіацію грошових витрат домогосподарств

Попередні розділи роботи присвячені аналізу динаміки структури доходів та витрат домогосподарств України. При цьому оцінка змін відбувалася в розподілі за окремими категоріями. В той же час, доцільним здається проаналізувати комбінаційний розподіл окремих категорій витрат одночасно за двома та більше показниками. За даними офіційної статистики для практичних досліджень можна використати інформацію про розподіл грошових витрат одночасно за видами та:

- кількісним складом домогосподарств;
- кількістю дітей у домогосподарствах;
- кількістю дорослих осіб у домогосподарствах
- кількістю працюючих осіб у домогосподарствах;
- основними джерелами доходу домогосподарств;
- віком і статтю голови домогосподарства;
- розміром середньодушових еквівалентних грошових доходів.

Можна припустити, що наведені категорії здійснюють певний вплив на варіацію грошових витрат домогосподарств. Довести або спростувати такий зв'язок та оцінити відносний вплив окремих факторів на грошові витрати домогосподарств можна з використанням двофакторного дисперсійного аналізу [23],[24],[48]. В роботі наведені розподіли для споживчих і неспоживчих грошових витрат за 2021 рік. Використовується метод двофакторного дисперсійного аналізу без повторень, алгоритм якого використаний в модулі «Аналіз даних» пакета MS-

Excel. Інформаційну базу для проведення аналізу сформовано на основі даних статистичного збірника «Витрати і ресурси домогосподарств України за 2021 рік» [17]

Таблиця 3.8 – Розподіл споживчих грошових витрат за видами та чисельним складом домогосподарств в Україні у 2020 році.

(у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.)

	Кількість осіб у складі домогосподарства				
	1	2	3	4	5 і більше
Продукти харчування та безалкогольні напої	2519,98	3960,95	5183,27	5744,80	6820,99
Алкогільні напої	55,51	90,71	137,22	157,45	170,06
Тютюнові вироби	84,03	189,79	292,98	293,02	371,30
Одяг і взуття	197,84	375,11	703,42	903,95	990,01
Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	1157,76	1634,11	1918,92	2016,69	1928,74
Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	113,21	214,69	367,89	252,60	321,62
Охорона здоров'я	292,06	564,13	493,24	601,10	752,07
Транспорт	132,23	366,73	684,34	748,74	830,11
Зв'язок	174,54	316,01	472,60	536,01	602,35
Відпочинок і культура	77,42	141,69	254,37	264,28	265,53
Освіта	17,29	33,39	201,33	262,44	212,68
Ресторани та готелі	104,91	135,47	270,49	306,08	295,73
Різні товари та послуги	195,84	271,97	432,71	498,10	555,40

Джерело: [17]

Перевірка та оцінка впливу вищезазначених факторів на споживчі грошові витрати передбачає формулювання та перевірку двох груп статистичних гіпотез. Нульові гіпотези передбачають повну відсутність впливу окремих видів витрат та кількісного складу домогосподарств на загальні споживчі грошові витрати. Альтернативні гіпотези, навпаки, припускають істотний вплив зазначених факторів

споживчі грошові витрати. Рівень ймовірності α для формулювання висновків встановлюємо на рівні 5%.

Результати розрахунків на основі модуля «Аналіз даних» пакета MS-Excel представлено у таблиці 3.9.

Таблиця 3.9 – Результати аналізу впливу окремих видів споживчих грошових витрат та кількісного складу домогосподарств на середні загальні споживчі витрати домогосподарств України у 2021 році.

Дисперсійний аналіз						
Джерело варіації	SS	df	MS	F	p - значення	F - критичне
Рядки	75965973	12	6330498	50,85	4,23E-23	1,96
Стовпці	2609538	4	652384	5,24	0,001387	2,57
Похибка	5975863	48	124497			
Разом	84551373	64				

Джерело: побудовано автором

Результати застосування дисперсійного аналізу свідчать про те, що у 95 випадках зі 100 (ймовірність 0,95) ми маємо відхилити нульові гіпотези та визнати вплив окремих категорій витрат та кількісного складу домогосподарств на середні споживчі сукупні витрати істотним і доведеним. Про це свідчать числові фактичні значення F-критерія, які перевищують його критичні значення.

Оцінювання відносного впливу факторів здійснюватиме на основі часткових коефіцієнтів детермінації. Для їх розрахунку використаємо дані з колонки «SS» таблиці 3.9. Оскільки доведено, що впливовими є обидва фактори, розрахунок часткових коефіцієнтів детермінації здійснюється для кожного з них.

За даними таблиці 3.9 значення часткових коефіцієнтів детермінації становлять:

для фактору «категорії споживчих витрат» - 89,8%;

для фактору «кількісний склад домогосподарств» - 3,1%.

Тобто, маємо підстави стверджувати, що з ймовірністю 0,95 варіація середнього розміру споживчих грошових витрат на 89,8% пояснюється варіацією видів грошових витрат, а також на 3,1% варіацією кількісного складу

домогосподарств. Інші 7,1% припадають на усі фактори, які не були враховані у даній моделі.

Аналогічну процедуру використаємо для аналізу залежності між наведеними факторами для категорії неспоживчих грошових витрат.

Таблиця 3.10 – Розподіл неспоживчих грошових витрат за видами та кількісним складом домогосподарств України у 2021 році.

(у середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.)

	Кількість осіб у складі домогосподарства				
	1	2	3	4	5 і більше
Витрати на особисте підсобне господарство	73,33	147,02	172,77	217,61	379,89
Допомога родичам, іншим особам	194,47	381,57	273,25	226,11	285,97
Купівля нерухомості	8,37	8,33	9,93	0,51	0,32
Капітальний ремонт, будівництво житла та інших будівель	19,32	37,35	23,53	50,24	51,59
Купівля акцій, сертифікатів, валюти, вклади до банків	160,91	485,53	608,05	625,14	949,43
Аліменти	9,85	5,39	11,88	12,21	9,92
Податки, збори, внески	0,28	1,84	1,16	0,30	0,61
Інші витрати	8,40	15,56	62,24	23,00	39,56

Джерело: [17]

Підходи до формулювання гіпотез (нульових та альтернативних), а також значення рівня істотності α використовуємо аналогічні, як і для попереднього випадку.

Отримані результати дають підстави стверджувати, що для категорії неспоживчих грошових витрат впливовим виявився фактор «спрямування неспоживчих витрат». Кількісний склад домогосподарств з ймовірністю 0,95 не впливає на середній розмір неспоживчих грошових витрат. Якщо казати про відносний вплив фактору «спрямування неспоживчих витрат», то за значенням часткового коефіцієнта детермінації він становить 80,6%.

Таблиця 3.11 – Результати аналізу впливу окремих видів неспоживчих грошових витрат та кількісного складу домогосподарств на середні загальні неспоживчі витрати домогосподарств України у 2021 році.

Дисперсійний аналіз						
Джерело варіації	SS	df	MS	F	р - значення	F - критичне
Рядки	908346	7	129764	21,94	8,62E-10	2,34
Стовпці	52806	4	13202	2,23	0,091	2,71
Похибка	165614	28	5915			
Разом	1126767	39				

Джерело: побудовано автором

Другим важливим розподілом грошових витрат є розподіл за їх видами та кількістю дітей домогосподарстві. Тут і далі види споживчих і неспоживчих грошових витрат залишаються незмінними (як у таблицях 3.8, та 3.10) для кожного з розподілів, а щодо кількості дітей, за даними обстежень виділяють домогосподарства з однією, двома, трьома, чотирма, п'ятьма та більше дітьми. Результати дисперсійного аналізу для категорії споживчих грошових витрат наведено у таблиці 3.12.

Таблиця 3.12 – Результати аналізу впливу окремих видів споживчих грошових витрат та кількості дітей у домогосподарствах на середні загальні споживчі витрати домогосподарств України у 2021 році.

Дисперсійний аналіз						
Джерело варіації	SS	df	MS	F	р - значення	F - критичне
Рядки	149348848	12	12445737	96,61	2,381E-29	1,96
Стовпці	490701	4	122675	0,95	0,442	2,57
Похибка	6183922	48	128832			
Разом	156023471	64				

Джерело: побудовано автором

В даному випадку з ймовірністю 0,95 доведено лише суттєвий вплив фактору «спрямування споживчих грошових витрат». З ймовірністю 0,95 вплив кількості дітей у домогосподарстві на варіацію середнього розміру споживчих

грошових витрат не доведений. Відносний вплив фактору «спрямування споживчих грошових витрат» за даними часткового коефіцієнта детермінації становить 95,7%. Тобто для даних розподілів наведеним фактором пояснюється майже уся варіація середнього розміру споживчих грошових витрат.

В зв'язку з тим, що для багатьох складових неспоживчих грошових витрат практично відсутня будь-яка інформація, проаналізувати аналогічні розподіли немає можливості.

Третім фактором, який може бути включений до переліку вищенаведених розподілів є кількість дорослих осіб у домогосподарстві. Офіційна інформація виділяє лише три групи за даною категорією – домогосподарства із однією, двома, трьома та більше дорослими особами. Проведена оцінка впливу наведених факторів на середній розмір споживчих грошових витрат дозволила дійти наступних висновків.

Таблиця 3.13 – Результати аналізу впливу окремих видів споживчих грошових витрат та кількості дорослих осіб у домогосподарствах на середні загальні споживчі витрати домогосподарств України у 2021 році.

Дисперсійний аналіз						
Джерело варіації	SS	df	MS	F	p - значення	F - критичне
Рядки	53714457	12	4476205	88,71	7,368E-17	2,18
Стовпці	473755	2	236877	4,70	0,019	3,40
Похибка	1211002	24	50458			
Разом	55399214	38				

Джерело: побудовано автором

Впливовість обох факторів доведена з ймовірністю 0,95. Як і раніше найвпливовішим виступає фактор «спрямування споживчих грошових витрат». Інтенсивність його впливу на варіацію середнього розміру загальних споживчих грошових витрат за даними часткового коефіцієнта детермінації складає 96,9%. Вплив фактору кількості дорослих осіб є дуже низьким - лише 0,9%, але впливовим з ймовірністю 0,95.

Відсутність повноцінної інформації по окремих категоріях неспоживчих грошових витрат також не надає можливості здійснити аналогічний факторний аналіз.

Кількість працюючих осіб у домогосподарстві є ще одним показником, який можна використати для аналізу розподілу споживчих грошових витрат. За кількістю працюючих осіб у домогосподарстві офіційні джерела виділяють три групи домогосподарств з особами, які працюють, та одну групу без працюючих осіб.

Таблиця 3.14 – Результати аналізу впливу окремих видів споживчих грошових витрат та кількості працюючих осіб у домогосподарствах на середні загальні споживчі витрати домогосподарств України у 2021 році.

Дисперсійний аналіз						
Джерело варіації	SS	df	MS	F	р - значення	F - критичне
Рядки	59559552	12	4963296	47,57	2,086E-18	2,03
Стовпці	2203671	3	734557	7,04	0,001	2,87
Похибка	3756057	36	104335			
Разом	65519280	51				

Джерело: побудовано автором

Обидва фактори з ймовірністю 0,95 виявилися впливовими. За значенням часткового коефіцієнта детермінації – 90,9% - максимальний відносний вплив має фактор «спрямування споживчих грошових витрат». Щодо фактору кількості працюючих осіб у домогосподарствах, то його істотність доведено з ймовірністю 0,95 при відносному впливі 3,4%.

Для вищенаведених факторів за офіційними даними є можливість оцінити взаємний вплив на середні загальні неспоживчі витрати.

Для категорії неспоживчих витрат також обох факторів виявився істотний і доведеним з ймовірністю 0,95. Але тут є свої особливості. Вплив фактору «спрямування неспоживчих грошових витрат» можна розглядати як стійкий (значення часткового коефіцієнта детермінації 75,1%).

Таблиця 3.15 – Результати аналізу впливу окремих видів неспоживчих грошових витрат та кількості дорослих осіб у домогосподарствах на загальні неспоживчі витрати у 2021 році.

Дисперсійний аналіз						
Джерело варіації	SS	df	MS	F	p - значення	F - критичне
Рядки	854299	7	122043	13,30	1,9E-06	2,49
Стовпці	89826	3	29942	3,26	0,042	3,07
Похибка	192702	21	9176			
Разом	1136827	31				

Джерело: побудовано автором

Вплив фактору кількості працюючих є істотним для обраної ймовірності 0,95. Якщо порівнювати значення F та значення p-level і α , можна довести, що вплив є нестійким і зміна рівня істотності може призвести до ситуації, коли вплив буде визнаний неістотним і недоведеним.

Практичну значущість також представляє оцінка впливу на середні споживчі витрати джерел доходу домогосподарств, які за даними офіційної статистики поділяються на 4 основні групи:

- оплата праці;
- доходи від здійснення підприємницької діяльності;
- доходи від самостійної трудової діяльності;
- трансферти, доходи від власності та інші доходи.

За наявною інформацією оцінку впливу можна здійснити тільки для споживчих грошових витрат (таблиця 3.16).

Істотний вплив обох факторів доведений з ймовірністю 0,95. Закономірним став найвагоміший відносний вплив фактору «спрямування споживчих грошових витрат» – 88,9% за значенням часткового коефіцієнта детермінації. Фактор джерел доходів також здійснює істотний вплив і за значенням часткового коефіцієнта детермінації - 5,3% - є найвищим серед усіх факторів, які розглядалися раніше.

Таблиця 3.16 – Результати аналізу впливу окремих видів споживчих грошових витрат та основних джерел доходів домогосподарств на середні загальні споживчі витрати домогосподарств України у 2021 році.

Дисперсійний аналіз						
Джерело варіації	SS	df	MS	F	p - значення	F - критичне
Рядки	67872830	12	5656069	46,37	3,189E-18	2,03
Стовпці	4065121	3	1355040	11,11	2,623E-05	2,8
Похибка	4390861	36	121968			
Разом	76328811	51				

Джерело: побудовано автором

З точки зору повноти аналізу доцільно оцінити вплив на середні споживчі грошові витрати домогосподарств фактору «вік очільника домогосподарства». В офіційній статистиці в межах цього фактору виділяють 6 груп домогосподарств, де очільником є:

- жінка у віці 18-29 років;
- жінка у віці 30-58 років;
- жінка у віці 59 років і старше;
- чоловік у віці 18-29 років;
- чоловік у віці 30-59 років;
- чоловік у віці 60 років і старше.

Як і для багатьох випадків, представлених вище, наявна інформація надає можливість провести дисперсійний аналіз виключно для споживчих грошових витрат.

Істотність вплив наведених факторів також доведено з ймовірністю 0,95. Не дивно, що максимальний вплив здійснює фактор «спрямування споживчих грошових витрат» з відносним впливом 96,8%. Впливовість фактору віку та статі очільника домогосподарства є незначним – 1,1%, але істотним і доведеним.

Таблиця 3.17 – Результати аналізу впливу окремих видів споживчих грошових витрат та віку і статі голови домогосподарств на середні загальні споживчі витрати домогосподарств України у 2021 році.

Дисперсійний аналіз						
Джерело варіації	SS	df	MS	F	р - значення	F - критичне
Рядки	77627952	12	6468996	231,28	1,709E-45	1,92
Стовпці	907703	5	181541	6,49	6,947E-05	2,37
Похибка	1678221	60	27970			
Разом	80213876	77				

Джерело: побудовано автором

Також важливим фактором можна вважати розмір середньодушових еквівалентних грошових доходів домогосподарств за місяць. За цим показником утворюють 11 груп. Мінімальним рівнем встановлено 3000 грн., а кожна наступна група утворюється із кроком в 1000 грн. Результати проведених розрахунків наведено у таблиці 3.18.

Таблиця 3.18 – Результати аналізу впливу окремих видів споживчих грошових витрат та середньодушових еквівалентних грошових доходів у місяць на середні загальні споживчі витрати домогосподарств України у 2021 році.

Дисперсійний аналіз						
Джерело варіації	SS	df	MS	F	р - значення	F - критичне
Рядки	177774907	12	14814576	273,17	5,219E-81	1,83
Стовпці	6571617	10	657162	12,12	2,799E-14	1,91
Похибка	6507901	120	54233			
Разом	190854425	142				

Джерело: побудовано автором

В цьому випадку також з ймовірністю 0,95 доведено істотний вплив обох факторів. Значення часткового коефіцієнта детермінації для фактору «спрямування споживчих грошових витрат» становить 93,1%, в той час, як для фактору еквівалентних грошових доходів у місяць – 3,4%.

Узагальнюючи результати застосування методів дисперсійного аналізу можна стверджувати, що в реальній ситуації максимальний вплив на варіацію середньомісячних грошових споживчих витрат домогосподарств України здійснює фактор «спрямування споживчих грошових витрат». Вплив інших факторів, якій визнаний істотним не має високої інтенсивності.

ВИСНОВКИ

Сучасні домогосподарства в Україні представляють собою і основних споживачів товарів та послуг, і виробників певних видів товарів та послуг, більшість яких відноситься до аграрного сектору. В основному, це особисті селянські господарства, що виробляють продукцію тваринництва та овочівництва.

Ефективне функціонування домогосподарств як складових ринкової системи та повноцінне виконання покладених на них функцій щільно залежить від рівня забезпечення економіки різними видами ресурсів. Саме тому сучасні проблеми, які є характерними для розвитку та діяльності домогосподарств в Україні, породжують проблеми, що знижують потенційні можливості економіки та, як наслідок, уповільнюють її темпи зростання.

Оскільки реальне становище домогосподарств значно залежить від інтенсивності розвитку продуктивних сил, на сучасному етапі розвитку функції та роль домогосподарств в системі соціально-економічних відносин є такою, що постійно змінюється.

Поняття «домашнє господарство» у науковому обігу з'являється у 2001 р. із прийняттям Закону України «Про Всеукраїнський перепис населення». Закон розглядає домогосподарство «сукупність осіб, які спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життя, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують та витрачають кошти. Ці особи можуть знаходитися в споріднених зв'язках або в зв'язках свояків, не знаходитися ні в яких з цих зв'язків, або бути в тих і в інших. Домогосподарство може складатися з однієї особи»

Характерною рисою для України є інтенсивне з прискоренням скорочення кількості домогосподарств. За межами загальної тенденції залишаються лише періоди 2014 – 2015 років, саме тоді кількість домогосподарств зменшилось на 10,2%. Це відбувалося виключно за рахунок тимчасової окупації окремих територій Донецької та Луганської областей. Домогосподарства АР Крим та міста

Севастополя з розрахунків вже були вилучені. В абсолютному вираженні скорочення кількості домогосподарств становило 1635 тисяч одиниць.

Також характерною рисою є наявність тенденції до поступового зменшення питомої ваги домогосподарств, які у своєму складі мають одну або чотири та більше осіб. Серед таких категорій найшвидшими темпами збільшувалась питома вага домогосподарств, які у своєму складі мають три особи.

За останні 12 років дуже великою – понад 60% - залишається питома вага домогосподарств, у складі яких відсутні діти віком до 18 років. Це є свідченням того, що на сучасному етапі розвитку домогосподарства в Україні не можуть ефективно виконувати репродуктивну функцію - одну з найважливіших функцій, притаманних домогосподарствам.

Значні темпи зменшення спостерігаються для категорії домогосподарств, місцем проживання яких є великі міста. Показник середньорічного зменшення їх кількості перевищує значення 1,5%. Набагато меншими темпами зменшується кількість домогосподарств, що проживають у малих містах та сільській місцевості.

До позитивних тенденцій відноситься суттєве збільшення питомої ваги домогосподарств, у складі яких є працюючі особи. У 2021 році вона досягла 73,6%.

Проведений аналіз показав, що у 2010-2021 роках левову частку усіх сукупних витрат становили саме грошові витрати. До 2021 року їх питома вага перевищила 93,3%. Паралельно з цим відзначається тенденція до певного зменшення питомої ваги неспоживчих грошових витрат домогосподарств.

В категорії споживчих грошових витрат майже половину займають витрати на продовольчі товари. Питома вага витрат на непродовольчі товари та послуги є набагато меншою. Порівняння виявлених тенденцій дозволило дійти висновків, що сукупні витрати на продовольчі товари за 2010-2021 роки щорічно в середньому зростали на 11,3%, на непродовольчі товари – в середньому на 15,0%, на послуги – на 13,7%.

Аналіз сукупних ресурсів домогосподарств показав, що більше, ніж на 90% вони складаються з грошових доходів. За період 2018-2021 років їх питома вага зросла з 89,9% до 94,0%, в грошовому вираженні приріст становив 4712,34 грн.

Питома вага негрошових доходів у складі ресурсів домогосподарств у 2018 році становила лише 8,2% і до 2021 року зменшилась майже удвічі – до 4,4%. Тобто в сучасних домогосподарствах негрошові доходи складають менше 1/20 частини усіх сукупних ресурсів.

Щороку в середньому відбувалось зростання кожної складової грошових доходів домогосподарств. Серед особливостей слід зазначити, що в різні періоди значними темпами зростали доходи від власності (на 18%) та інші грошові доходи (на 39%), доходи від продажу сільськогосподарської продукції (35,4%), стипендії (31,2%), оплата праці (19,5%). В цілому грошові доходи домогосподарств за період 2019-2021 років щороку в середньому зростали на 15,2%.

Аналіз структури споживчих грошових витрат показав, найвагомішою складовою виступає група витрат на продукти харчування та безалкогольні напої. Її питома вага складає майже половину усіх споживчих грошових витрат, але демонструє загальну тенденцію до скорочення. У 2021 порівняно із 2018 роком вона скоротилась на 4 відсоткових пункти. Другою за значенням питомої ваги є витрати на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива. Вона, навпаки, за останні 4 роки збільшилась на 3,1 відсоткових пункти. Питома вага усіх інших категорій не перевищує 10% і має різноспрямовані тенденції.

Аналіз структури неспоживчих грошових витрат показав, що серед неспоживчих грошових витрат можна виділити дві домінуючі групи. Перша, це витрати на купівлю акцій, сертифікатів, валюти, вклади до банків. Їхня питома вага демонструє стійку тенденцію до зростання і з 2018 до 2021 року зросла на 9,5 відсоткових пунктів і у 2021 році становила майже половину усіх витрат - 48,7%. На другому місці рейтингу витрати на допомогу родичам та іншим особам. Їх питома вага є значною, хоча й демонструє тенденцію до скорочення. З 2018 до 2021 року вона скоротилась на 4,7 відсоткових пунктів, але зберегла за собою в рейтингу другу позицію.

На третій позиції рейтингу витрати на особисте підсобне господарство. Питома вага цієї категорії зменшується з 19,1% у 2018 році до 15,9% у 2021 році -

на 3,2 відсоткових пункти. Але все одно залишає за собою третю рейтингову позицію.

Аналіз узагальнених даних про структурні зміни для неспоживчих грошових витрат показав, що вони є інтенсивнішими, ніж для споживчих грошових витрат домогосподарств. У 2019 році порівняно із 2018 роком структура неспоживчих грошових витрат домогосподарств змінилася в середньому на 2,09 відсоткових пунктів, у 2020 порівняно з 2019 роком зміни становили в середньому 2,84 відсоткових пунктів, у 2021 порівняно з 2020 роком – в середньому 0,86 відсоткових пунктів. За період 2018-2020 років структура неспоживчих грошових витрат домогосподарств України змінилась в середньому на 3,97 відсоткових пунктів, що свідчить про їх доволі високу інтенсивність.

Серед усіх доходів домогосподарств лише по двох складових – оплаті праці та допомогам, пільгам тощо спостерігаються позитивні середньорічні прирости питомої ваги. При цьому в межах окремих періодів, спостерігаються різноспрямовані тенденції. Суттєві середньорічні темпи зменшення питомої ваги спостерігаються для таких складових як стипендії, грошова допомога від родичів, аліменти.

Структурні зміни для грошових доходів домогосподарств за період 2018-2020 років виявилися не суттєвими. В цілому за весь період структура грошових доходів домогосподарств України змінилась в середньому на 1,09 відсоткових пунктів.

Структура негрошових доходів домогосподарств виявилась дуже мінливою. Серед особливостей слід відзначити швидке зростання питомої ваги для показника вартості спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель – з 45,8% у 2018 році вона зростає майже до 70% у 2021 році. а також занадто велике – більше, ніж у 16 разів – зменшення питомої ваги пільги та субсидії безготівкові на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії та палива. В цілому за період 2018-2021 років структура негрошових доходів домогосподарств України змінилась в середньому на 17,9 відсоткових пунктів.

З використанням методу двофакторного дисперсійного аналізу було здійснено оцінку впливу різноманітних факторів на середній розмір загальної суми споживчих грошових витрат. Результати показали, що для будь-яких комбінацій факторів найвпливовішим виявляється фактор «спрямування споживчих грошових витрат». Інтенсивність його впливу на загальну варіацію середньомісячного розміру споживчих витрат за значеннями часткових коефіцієнтів детермінації не було меншим 90%.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про Всеукраїнський перепис населення» від 19 жовтня 2000 року, №2058-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2058-14#Text>
2. Закон України «Про прожитковий мінімум» від 15 липня 1999 року, № 966-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14#Text>
3. Про затвердження Програми розвитку системи національних рахунків на період до 2010 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 07 квітня 2003 р. № 475. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/475-2003-п>
4. Про проведення обстеження умов життя у домогосподарствах. Постанова Кабінету Міністрів України №1725 від 2 листопада 2008 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1725-98-%D0%BF#Text>
5. Андрейцева І. Рівень життя населення України за умов соціально-економічної нестабільності. *Економіка та суспільство*. 2023. №47. URL: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/2141/2070/&ved=2ahUKEwjA0ujAyImKAxU7KRAIHZJeEuQ4FBAWegQIHRA&usg=AOvVaw1rZq0ngMhxu1tBEKTj0TsJ>
6. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2010 році. Статистичний збірник. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/katalog/domogosp/vrd_2010.zip
7. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2011 році. Статистичний збірник. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2012/08_2012/zb_vrd_2011.zip
8. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2012 році. Статистичний збірник. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2013/sb/07_13/zb_vrd_12.zip
9. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2013 році. Статистичний збірник. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2014/zb/08/zb_vrd_2013.zip

10. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2014 році. Статистичний збірник. URL:
https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2015/zb/07/Zb_vrd_14pdf.zip
11. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2015 році. Статистичний збірник. URL:
https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2016/zb/07/zb_vrdgu2015pdf.zip
12. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2016 році. Статистичний збірник. URL:
https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2017/zb/07/zb_vrdu2016pdf.zip
13. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2017 році. Статистичний збірник. URL:
https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_vrdu2017_pdf.pdf
14. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2018 році. Статистичний збірник. URL:
https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/06/zb_vrdu2018.pdf
15. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2019 році. Статистичний збірник. URL:
https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/06/zb_vrd_19_ue.pdf
16. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2020 році. Статистичний збірник. URL:
https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/06/vrd_20_ue.pdf
17. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2021 році. Статистичний збірник. URL:
https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/07/zb_vrd_21.pdf
18. Воробйов Ю. М. Фінанси домашніх господарств у фінансовій системі держави : монографія. Сімферополь: ВД «АРІАЛ», 2013. 232 с.
19. Габор В. С. Домогосподарства: сутність, проблеми та перспективи розвитку. *Агросвіт*. 2016. № 7. С. 12-16.

- 20.Гладун О. М. Домогосподарство як елемент економічної системи. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/476ba749-c0ed-4b2b-aa1a-aba626c31e26/content>
- 21.Гладун О. М. Вибіркові обстеження населення: методологія, методика, практика : Монографія / О. М. Гладун. – Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2008. – 348 с.
- 22.Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua>
- 23.Єріна А. М., Пальян З.О. Статистика: підручник. Київ: КНЕУ, 2010. 351 с.
- 24.Єріна А. М., Єрін Д. Л. Статистичне моделювання та прогнозування: підручник. Київ: КНЕУ, 2014. 348 с.
- 25.Жук М. О. Структура та функції домогосподарства на мікроекономічному рівні. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2014. № 6(1). С. 228-234
- 26.Замора О. І. Особливості розвитку та значення домогосподарства як суб'єкта економічної системи. *Агросвіт*. 2016. № 8. С. 48-52.
- 27.Зухба О. М. Домогосподарство та споживання: методологія міждисциплінарного соціо-економічного дослідження. URL: http://iep.donetsk.ua/publish/sbor/all_text/n2010/st_10.pdf
- 28.Іванов Р.В. Якісно-кількісна оцінка складових бюджету домогосподарства *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Економіка*. 2017. Т. 25, вип. 11(1). С. 99–105.
- 29.Іванько А. В. Особливості формування та використання заощаджень домогосподарствами України. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2017. № 1-2. С. 330-339
- 30.Кізима Т. О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та домінанти розвитку: монографія. Київ: Знання, 2010. 431 с.
- 31.Кириленко О., Сидорчук А., Коваль С., Сидор І. Аналіз витрат як складова оцінки фінансового стану домогосподарств. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*, 2022, Т.3 (44). С. 82-91.

32. Коцюрубенко Г. М. Витрати домогосподарства та їх класифікація. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки*. 2010. Вип. 26(1). С. 186-190
33. Кузик О.В. Доходи домогосподарств та їх вплив на національну економіку України. *Вісник Львівського Університету: Серія економічна*, 2010. Випуск 44. С. 780–790.
34. Кузик О.В. Шляхи зростання інвестиційного потенціалу домогосподарств в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету: Економічні науки*, 2011. №3, Т.2. С. 209–213.
35. Методологічні положення державного статистичного спостереження "Обстеження умов життя домогосподарств", затверджені наказом Держстату від 09.06.2022 №172; від 28.12.2022 №400. URL: https://ukrstat.gov.ua/norm_doc/2022/172/172_2022.pdf
36. Методологічні положення з організації вибіркового обстеження "Статистика доходів і умов життя (EU-SILC)", затверджені наказом Держстату від 24.12.2021 №323, зі змінами, затвердженими наказом Держстату від 06.06.2022 №141; від 28.12.2022 №399; від 07.06.2023 №208. URL: https://ukrstat.gov.ua/norm_doc/2021/323/mp_du.pdf
37. Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua>
38. Міністерство розвитку громад та територій України. URL: <https://www.minregion.gov.ua>
39. Міністерство фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk>
40. Мірошніченко О.Ю. Оцінка рівня матеріальної забезпеченості й особистого споживання міських і сільських домогосподарств України. *Формування ринкових відносин в Україні: Зб. наук. праць*. Київ: НДІ Міністерства економіки України, 2007. Вип. 7-8. С. 106-114.
41. Навроцький С. А. Система фінансового регулювання доходів домогосподарств у сучасних умовах. *Фінансовий простір: міжнародний науково-практичний журнал*. 2013. № 3. С. 48–52.

- 42.Потьомкін С.К., Козлова І.М. Аналіз структури доходів та витрат домогосподарств. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 13. URL: <http://global-national.in.ua/archive/13-2016/36.pdf>
- 43.Про затвердження Класифікації індивідуального споживання за цілями (KICЦ). Наказ Державного комітету статистики України від 29 грудня 2007 року №480. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0480202-07#Text>
- 44.Серватинська І. Доходи і витрати домогосподарств: вітчизняні реалії та зарубіжний досвід. *Світ фінансів*. 2018, №3 (56). С.141-154. URL: <file:///C:/Users/Sergius/Downloads/1089-2141-1-SM.pdf>
- 45.Скриньковський М., Цибульський Ю. Витрати домогосподарств України: змістовно-сутнісні та інформаційно-аналітичні аспекти. *Інвестиції: практика та досвід* 2015. № 1. С.38-42. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/1_2015/11.pdf
- 46.Станкевич Ю. Ю. Роль домогосподарства у розвитку національної економіки України. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. 2014. Т. 19, Вип. 3(1). С. 242-245.
- 47.Станкевич Ю. Ю. Сутність та характерні риси сучасного домогосподарства. *Формування ринкової економіки: Збірник наукових праць*. – Київ: КНЕУ. Випуск 19. 2008. С. 40 – 46.
- 48.Феофанова І., Феофанов Л. Дослідження факторів, що впливають на рівень споживчих витрат. *Ефективна економіка* 2015, № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3799>
- 49.Шевченко Л. С. Основи економічної теорії. URL: <http://uristinfo.net/uchebnye-materialy/280-osnovi-ekonomichnoyi-teoriyi--ls-shevchenko-/8812-glava-9-domogospodarstvo-jak-subekt-rinkovih-vidnosin.html>
- 50.Юрій С. І. Фінанси домогосподарств: теоретичні підходи до трактування сутності. *Фінанси України*. 2008. № 8 (153). С. 3–10.

ДОДАТКИ

Сертифікат участі в конференції

